

03 SA 8000, Kapsel 24

CUMHURİYETİN İLÂNINDA ADI GEÇENLER

BAŞBAKANLIK BASIN-YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

CUMHURİYETİN İLÂNINDA ADI GEÇENLER

Bu kitabın hazırlanmasında yardımları dolunun
Türk Tarih Kurumu'na, İktisat Müzesi yöneticilerine,
T.B.M.M. Zatiçleri Müdürlüğü yöneticilerine, Genel-
kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Başkanlığına
ve kitapta adı geçen şahısların bilgi isteflerini sa-
vaplandıran ailelerine teşekkür etmek isteriz.

**BAŞBAKANLIK BASIN - YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ TARAFINDAN BASTIRILMIŞTIR.
KOORDİNASYON VE ARAŞTIRMA DAİRESİ**

CUMHURİYETİN İLÂNINDA

ADLİ KÜTÜPHANELER

03SA 8000 (24)

BAŞSAHANLIK BAZIN - YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ TARAFINDAN BASTIRMIŞTIR.
KOORDİNASYON VE ARAŞTIRMA DAİRESİ

Cumhuriyet'in 50. Yıldönümünün kutlandığı şu günlerde, 1923 yılında bu Cumhuriyetin ilanı sırasında parti grubunda ve T.B.M.M.'de yapılan müzakerelerde Cumhuriyet ilanını desteklemek için söz alan ve bu tasarı lehinde önerge sunan şahısların kimlikleri hakkında bilgi vermenin bir kadriyetlik çacağı gibi aynı zamanda bu şahısları genç kuşaklara tanıtmaya da yaracağı düşünülmüştür.

Cumhuriyet'in ilân edileceğini Atatürk 28 Ekim 1923 gecesi Çankaya'da yanında bulunanlara açıklamış olmakla beraber, daha önceden onun bu tasavvurunu anlayanlar ve bu arada bunu önlemeye çalışmışlardır. 20 Ocak 1921 Teşkilâtı Esasiye Kanunu üzerinde cereyan eden görüşmeler ve özellikle Atatürk'ün Mecliste birliği sağlamak için 10 Mayıs 1921'de kurduğu "Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Grubunun" programı bu kansenin doğmasına yol açmıştır. Grubun programında "Hükümet Teşkilâtının Teşkilâtı Esasiye'ye göre şimdiden tesbit ve izharı" maddesinin bulunması muhalefleri endişelendirmişti. Çünkü onlara göre bu madde, Hilâfet ve Saltanat aleyhine, Cumhuriyet'in ilânına zemini hazırlıyordu. Bu endişeyle hareket eden muhalefet direnmesini daha da arttırmış ve Atatürk'ün Meclis Reisi sıfatıyla "İcra Vekilleri Heyeti intihabında namzet gösterme selâhiyeti" ni geri aldırması 8 Temmuz 1922 tarih ve 244 sayılı kanunla yapılan şu değişiklikle sağlamıştır: "İcra Vekilleri Heyeti ile İcra Vekilleri Büyük Millî Meclisi tarafından reyî hafi ve ekseriyeti mutlakla ile intihap olunur".

Ancak Atatürk, yalnızca bu kitabın hazırlanmasında yardımları dokunan da güçleştiren bu değişiklikleri 1923 yılında yapmalarını istemiş, davalarını bilmiştir. Farklı bir yenisini seçme görevi Firka Grubu 29 Ekim 1923 günü kabine kurulmuş, Atatürk'ten istemeye mecbur Anayasa'nın aksaklıklarını kabule Firka Grubunu ve dolayısıyla Meclisi ederek Cumhuriyet'in ilanını sağlamıştır.

Bu kitabın hazırlanmasında yardımları dokunan Türk Tarih Kurumu'na, İnkilâp Müzesi yöneticilerine, T.B.M.M. Zatişleri Müdürlüğü yöneticilerine, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Başkanlığına ve kitapta adları geçen şahısların bilgi isteğimizi cevaplandıran ailelerine teşekkür etmek isteriz.

Atatürk'ün Ekim 1927'de söylemiş olduğu büyük nutukta, Cumhuriyet'in ilanı konusunda Çankaya toplantısı ile Halk Firka Grubunda ve T.B.M.M.'de yapılan görüşmelere dair verdiği bilgi buraya alınmıştır. Bu metinde görüleceği gibi Atatürk, Cumhuriyet ilân edeceğini 28 Ekim 1923 akşamı Çankaya'da misafiri olan şu şahıslara açıklamıştır:

GUMPHREY INSTITUTION

035A 2000 (24)

Bu kitabın hazırlanmasında yardımları dokunan
Türk Tarih Kurumu'na, İskilâp Müzesi yöneticilerine,
T.B.M.M. Zekiî Müdürlüğü yöneticilerine, Genel-
kurmay Başkanlığı Harp Tarihî Dairesi Başkanlığına
ve kitapta adları geçen şahıslara bilgi isteginizi ve
raporlarını alilerine teşekkür etmek isteriz.

Cumhuriyet'in 50. Yıldönümünün kutlandığı şu günlerde, 1923 yılında bu Cumhuriyetin ilânı sırasında parti grubunda ve T.B.M.M.'de yapılan müzakerelerde Cumhuriyet ilânını desteklemek için söz alan ve bu tasarı lehinde önerge sunan şahısların kimlikleri hakkında bilgi vermenin bir kadirşinaslık olacağı gibi aynı zamanda bu şahısları genç kuşaklara tanıtmaya da yarıya-acağı düşünülmüştür.

Cumhuriyet'in ilân edileceğini Atatürk 28 Ekim 1923 gecesi Çankaya'da yanında bulunanlara açıklanmış olmakla beraber, daha önceden onun bu tasavvurunu anlayanlar ve bu arada bunu önlemeye çalışanlar olmuştur. 20 Ocak 1921 Teşkilâtı Esasiye Kanunu üzerinde cereyan eden görüşmeler ve özellikle Atatürk'ün Mecliste birliği sağlamak için 10 Mayıs 1921'de kurduğu "Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Grubunun" programı bu kanaatin doğmasına yol açmıştır. Grubun programında "Hükûmet Teşkilâtının Teşkilâtı Esasiye'ye göre şimdiden tesbit ve izharı" maddesinin bulunması muhalifleri endişelendirmişti. Çünkü onlara göre bu madde, Hilâfet ve Saltanat aleyhine, Cumhuriyet'in ilânına zemini hazırlıyordu. Bu endişeyle hareket eden muhalefet direnmesini daha da arttırmış ve Atatürk'ün Meclis Reisi sıfatıyla "İcra Vekilleri Heyeti intihabında namzet gösterme selâhiyeti" ni geri aldırılmayı 8 Temmuz 1922 tarih ve 244 sayılı kanunla yapılan şu değişiklikle sağlamıştır: "İcra Vekilleri Heyeti ile İcra Vekilleri Büyük Millet Meclisi tarafından rey'i hafi ve ekseriyeti mutlâka ile intihap olunur".

Ancak Atatürk, yetkilerini kısıtlamakla beraber hükûmet kurulmasını da güçleştiren bu değişikliğin 27 Ekim 1923 günü yarattığı durumdan faydalanmayı bilmiştir. Filhakika, o gün istifa etmiş olan hükûmetin yerine bir yenisini seçme gayretlerinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, Halk Fırkası Grubu 29 Ekim 1923 günü kabine buhranını çözümlemesini Atatürk'ten istemeye mecbur kalmıştır. Bu isteğe uyan Atatürk yürürlükteki Anayasa'nın aksaklıklarını belirtmiş ve hazırlamış olduğu değişiklik tasarisini kabule Fırka Grubunu ve dolayısıyla Meclisi ikna ederek Cumhuriyet'in ilânını sağlamıştır.

Atatürk'ün Ekim 1927'de söylemiş olduğu büyük nutukta, Cumhuriyet'in ilânı konusunda Çankaya toplantısı ile Halk Fırkası Grubunda ve T.B.M.M.'de yapılan görüşmelere dair verdiği bilgi buraya alınmıştır. Bu metinde görüleceği gibi Atatürk, Cumhuriyet ilân edeceğini 28 Ekim 1923 akşamı Çankaya'da misafiri olan şu şahıslara açıklamıştır :

Kemalettin Sami Paşa, Halit Paşa, Kâzım Özalp, Fethi Okyar, İsmet İnönü, Fuat Bulca ve Ruşen Eşref Ünaydın.

Aynı nutukta, Halk Fırkası Grup toplantısında, Cumhuriyet ilânı lehinde şu mebusların söz almış oldukları kaydedilmiştir:

Seyit (Adliye Vekili, İzmir), Yusuf Kemal Tengirşenk (Sinop), Eyüp Sabri (Konya), Hamdullah Suphi Tanrıöver (Antalya), Abdurrahman Şeref (İstanbul), İsmet İnönü (Malatya), Ragıp (Koca Ragıp Paşa) (Kütahya).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 2. dönem birinci toplantı yılına ait tutanaklarda Cumhuriyet'in ilânı için önerge vermiş olanların isimleri şu şekilde sıralanmıştır :

Yunus Nadi Abaloğlu (Teşkilâtı Esasiye Encümeni Reisi, Muğla), Celâl Nuri İleri (Raportör, Gelibolu), Feridun Fikri Düşünsel (Kâtip, Dersim), Refik Koraltan (Konya), İbrahim Süreyya Yiğit (İzmit), Mehmet Emin Yurdakul (Karahisar'ı Şarkî), İlyas Sami Muş (Muş), Rasih Kaplan (Antalya), Ali Rıza (İstanbul), Dr. Mazhar Germen (Aydın), Raif Dinç (Erzurum), Refet Beie (Bursa), Ebubekir Hazım Tepeyran (Niğde), Ali Rıza (Kırşehir), Cevat Abbas Gürer (Bolu), Mehmet Dinç (Biga).

Gene bu toplantıda Cumhuriyet ilânı lehinde söz almış olan şahısların isimleri aynı tutanakta şu şekilde belirtilmiştir:

Yunus Nadi Abaloğlu (Teşkilâtı Esasiye Encümeni Reisi, Muğla), Vasıf Çınar (Saruhan), Eyüp Sabri (Konya), Yahya Galip Kargı (Kırşehir), Rasih Kaplan (Antalya), Mehmet Emin Yurdakul (Karahisar'ı Şarkî), Şeyh Saffet Yetkin (Urfa), Tunalı Hilmi (Zonguldak), Emin Sazak (Eskişehir), Avni Doğan (Bozok), Süleyman Sırrı İçöz (Bozok), Celal Nuri İleri (Gelibolu), Dr. Fikret Onuralp (Ertuğrul), Hakkı (Van).

Adları verilen ve ekserisi 1870 ile 1880'lerde doğmuş bulunan bu 38 kişiden bugün yalnız ikisi hayatta bulunuyor. Bir kısmının Cumhuriyet'in ilânından hemen sonraki yıllarda ölmüş olmaları, biyografileri için gerekli bilgileri toplamayı nisbeten güçleştirmiştir. Bununla beraber, imkânların elverdiği nisbette, etraflı ve doğru bilgi teminine çalışılmıştır. Çeşitli kaynaklarda aynı şahıs için değişik doğum tarihlerine rastlanan durumlarda T.B.M.M. kaynaklarından alınan tarihler tercih edilmiş ve biyografileri doğum yıllarına göre sıralanmıştır.

NUTUK'TAN

"Yarın Cumhuriyet ilân edeceğiz."

28 Ekim 1923

Mustafa Kemal

28 Teşrinievvel günü geç vakitte, hali içtimada bulunan Fırka Heyeti İdaresi tarafından davet olundum. Fırka Heyeti İdare Reisi Fethi Bey, Fırka namına Heyeti İdarece bir namzet listesi tertibolunduğundan ve bu hususta Fırka Reisi Umumisi olduğum için benim de noktai nazarımın alınması muvafık görüldüğünden içtimalarına davet ettiklerini bildirdi. Tertibolunan listeye göz gezdirdim. Bence muvafık olduğumu ve fakat bu listede isimleri mevcut olan zevatın da rey ve muvafakatini almak lâzım geldiğini ifade ettim. Bu teklifim münasip görüldü. Meselâ, Hariciye Vekâleti için ismi mevzuubahs edilen Yusuf Kemal Beyi davet ettik. Yusuf Kemal Bey, bu listeye dahil olamayacağını bildirdi. Bundan ve buna mümasil bazı vaziyetlerden anladım ki, Fırka Heyeti İdaresi dahi şayanı kabul ve katî bir namzet listesi tertib edememektedir. Heyeti İdare âzasına, icabedenlerle daha ziyade müdavelei efkâr ederek katî bir liste tesbit etmelerini tavsiye ettikten sonra yanlarından ayrıldım. Gece olmuştu. Çankaya'ya gitmek üzere Meclis binasını terk ederken koridorlarda bana intizar etmekte olan, Kemalettin Sami ve Halit Paşa'lara tesadüf ettim. Ali Fuat Paşa, Ankara'dan hareket ederken bunların Ankara'ya muvasalat eylediklerini o günkü gazetede "bir teşyi ve bir istikbal" serlevhası altında okumuştum. Henüz kendileriyle görüşmemiştim. Benimle mülâkat için geç vakte kadar orada intizarda bulduklarını anlayınca, akşam yemeğine gelmelerini Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa vasıtasıyla tebliğ ettim. İsmet Paşa ile Kâzım Paşa'ya ve Fethi Bey'e de Çankaya'ya benimle beraber gelmelerini söyledim. Çankaya'ya gittiğim zaman orada, beni görmek üzere gelmiş Rize Mebusu Fuat, Afyon Karahisar Mebusu Ruşen Eşref Beylere tesadüf ettim. Onları da yemeğe alıkoydum.

Çankaya Toplantısı

Yemek esnasında; yarın Cumhuriyet ilân edeceğiz! dedim. Hazır bulunan arkadaşlar, derhal fikrime iştirak ettiler. Yemeği terk ettik. O dakikadan itibaren, sureti hareket hakkında, kısa bir program tesbit ve arkadaşları tavzif ettim.

Tesbit ettiğim program ve verdiğim talimatın tatbikatını göreceksiniz!

Efendiler, görüyorsunuz ki, cumhuriyet ilânına karar vermek için Ankara'da bulunan bütün arkadaşlarımı davete ve onlarla müzakere ve münakaşaya asla lüzum ve ihtiyaç görmedim. Çünkü, onların zaten ve tabiaten benimle bu hususta hemfikir olduklarına şüphe etmiyordum. Halbuki o esnada An-

kara'da bulunmıyan bazı zevat, selâhiyetleri olmadığı halde, kendilerine haber verilmeden ve rey ve muvafakatleri alınmadan, Cumhuriyet'in ilân edilmiş olmasını vesilei iğbirar ve iftirak addettiler.

O gece birlikte bulunduğumuz arkadaşlar, erkenden beni terk ettiler. Yalnız İsmet Paşa, Çankaya'da misafir idi. Onunla yalnız kaldıktan sonra, bir kanun lâyihası müsveddesi hazırladık. Bu müsveddede 20 Kânunusani 1921 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun şekli devleti tesbit eden maddelerini şu suretle tadil etmişim: Birinci maddenin nihayetine "Türkiye Devleti'nin şekli hükümeti Cumhuriyet'tir" cümlesini ilâve ettim. Üçüncü maddeyi şu yolda fâdil ettim: "Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Meclis, hükümetin inkısam ettiği şubabatı idareyi İcra Vekilleri vasıtasıyla idare eder".

Bundan başka Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun mevaddı esasîyesinin sekiz ve dokuzuncu maddeleri de fâdil ve tavih olunarak şu maddeler yazıldı:

"Madde: — Türkiye Reiscumhuru Türkiye Büyük Millet Meclisi heyeti umumiyesi tarafından ve kendi âzası meyanından bir intihap devresi için intihabolunur. Vazifei riyaset, yeni Reiscumhurun intihabına kadar devam eder. Tekrar intihabolunmak caizdir".

"Madde: — Türkiye Reiscumhuru devletin reisidir. Bu sıfatla lüzum gördükçe Meclise ve Heyeti Vekileye riyaset eder".

"Madde: — Başvekil, Reiscumhur tarafından ve Meclis âzası meyanından intihabolunur. Diğer vekiller başvekil tarafından yine Meclis âzası arasından intihabolunduktan sonra heyeti umumiyesi Reiscumhur tarafından Meclis'in tasvibine arz olunur. Meclis hali içtimada değilse, keyfiyeti tasvip Meclisin içtimasına talk olunur".

Bu maddelere, Encümen ve Mecliste, din ve lisana ait malûmunuz olan bir madde de ilâve edilmiştir.

Halk Fırkası Grubunun Müzakereleri :

Muhterem Efendiler! Şimdi, arzu buyurursanız heyeti aliyenize, 29 Teşrinîevvel 1923 Pazartesi günü Ankara'da cereyan etmiş olan hâdiseyi, hulâsaten tasvire çalışacağım.

Pazartesi günü, öğleden evvel saat onda, Halk Fırkası Grubu, Heyeti İdare Reisi Fethi Bey'in riyasetinde içtima etti. Heyeti Vekile intihabı müzakeresine başlandı.

Reis — Heyeti idare, ihzari mahiyette, heyeti umumiyeye arz edilmek üzere bir Heyeti Vekile listesi tertibetti. Heyeti idare, kafî bir şey tesbit etmiş değildir. Hüküm, heyeti muhtereminizindir. Kabul ederseniz okunsun;

sözleriyle heyeti umumiyeye, riyasetinde Fuat Paşa bulunan bir liste arz eder. Okunan bu listede İktisat Vekâletine namzet gösterilen Celâl Bey (İzmir) söz alarak; Heyeti Vekilenin ehemmiyetinden bahsetmiş ve kendisinin intihabedilmemesini teklif eylemiş. Bilhassa "bu listede isimleri görülen zevat çekenlerden daha kuvvetli değildir. Bizden refah ve ıslahat istiyen millet vardır. Herhalde yeniler eskilerden kuvvetli olmalıdır. İntihapta acele etmiyelim. Hassaten Heyeti Vekile intihabı için düşünelim" mütalâasında bulunmuş...

Saip Bey (Kozan) — Meclis Riyasetine Fethi Bey, Heyeti Vekile Riyasetine İsmet Paşa intihab olunmalıdır, demiş.

Ekrem Bey (Lâzistan) — Yeni heyet, eski heyetin boşluğunu doldurabilecek mi? Bu husustaki fikirlerini Reis Paşa Hazretleri, mümkün ise, beyan buyursunlar. Tenevvür edelim. Mütalâasını dermeyan eylemiş. (Ben, Mecliste henüz hazır bulunmuyordum).

Zülfü Bey (Diyarbakir) — Vazife, Fırka Divanınıdır. Bu hak, grup heyeti idaresinin değildir. Divan içtima etsin!.. talebinde bulunmuş...

Mehmet Efendi (Bolu) — İntihabolunacak Heyeti Vekile ancak bir ay devam edebilir. İntihapların böyle sık sık tekerrürü, memleket ve milleti fena ve müşkül bir hale sevk eder. Heyeti Vekile sebebi istifasını vuzuhla anlatmazsa herhangi bir Heyeti Vekile intihabına iştirak etmem. Sebebi anlayalım. Sonra intihabedelim.

Faik Bey (Tekirdağ) — Listede gösterilen isimler evvelkilerden kuvvetli değildir. Divan içtima edip bu meseleyi halletsin.

Vâsıf Bey (Saruhan) — (İsmet Paşa'nın hizmetlerinden bahsettikten sonra) memleketi, milleti ne için terk ediyor? Liderlerimiz bizi tenvir etmemiştir. Muhterem Reisimiz (beni kastetmiş olacak) bizi niçin tenvir etmiyor, demiş ve uzun beyanatta bulunmuş.

Necatî Bey (İzmir) — Memleketin istinadettiği zevatın bizi bırakıp ayrılımlarını kabul edemeyiz. Reisi Muhteremimiz, tenvir ve ikaz etsin. Dahilen ve haricen kuvvetli bir Heyeti Vekileye ihtiyacı katımız vardır.

Reis Fethi Bey — Heyeti İdarenin yaptığı bu liste, ne Paşa'nın ve ne de Heyeti İdarenindir. İzahında bulunmaya lüzum görmüş.

Doktor Fikret Bey (Ertuğrul) — Vâsıf ve Necatî Beylerin fikirlerine iştirak ederim. Memleket sülman değildir. Lâalettayın yapılacak bir intihaba terk etmek olmaz. Kuvvetli zevattan mürekkep bir heyet intihabetmelidir.

Recep Bey (Kütahya) — Rûfeka sözlerini itmam etsinler, sonra Gazi Paşa Hazretleri söylesinler. (Henüz içtimada değildim).

İlyas Sami Bey (Muş) — Reisi Muhteremimiz Gazi Paşa Hazretleri fikirlerini beyan buyursunlar. Buhranın, tevellüdettiği gün halli daha faydalıdır. Tâlik, teşeddüdünü mucibolur. Bir Heyeti Vekile Reisi intihabedelim. Yirmi dört saat mühlet verelim. Arkadaşlarını bulsun; kuvvetli bir hükûmet vücuda gelsin.

Abdürrahman Şeref Bey (merhum İstanbul Mebusu) — Bazı arkadaşlar telâş ediyorlar. Bu her memlekette vâkı olan bir şeydir. Cümlemizin maksadı, saadeti vatandır. Bir makina kurup tıkır tıkır işletemiyoruz. Bu da doğru. Kuvvetli bir hükûmet nasıl bulmalı, marazı ne suretle keşfetmeli? Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzu nazarı dikkate alalım. Hükûmetin vazifesini tâyin edelim. Meclis kanaatlerini söylesin. Ondan sonra Reis Paşamız da kanaatlerini beyan buyursunlar. Bir netice çıkaralım. Herkes bir işe yarar. Herkesi yaradığı işte kullanmalı. Eşhastan bahsetmiyelim. Maksadı âliyyede müşterekiz. Reis Paşa Hazretleri kanaatlerini beyan buyursunlar.

Eyüp Sabri Efendi (Konya) — Behemehal bir intihab karşısındayız. Sabık Heyeti Vekile intihab olunsa bile, tekrar kabul etmiyeceklerine karar verdiklerini işitiyoruz. Bu kararı Meclisi Âli feshetmelidir.

Recep Bey (Kütahya) — Üç esaslı noktadan bahsedeceğim. Birincisi şekil, ikincisi noksanii faaliyyet, üçüncüsü revabıtı mânevyyemizde hâsil olan rahnedir. Şekillerde noksan olursa hüsnü netice vermez. Eldeki listedeki kıymettar arkadaşlar hangi zamanda hangi şerait altında çalışacaklardır, malûm değil. Kuvvetli bir zatın kendi arkadaşlarını bularak kuvvetli bir hükûmet teşkil etmesi lâzımdır.

Recep Bey bilhassa bu son fikir üzerinde uzun beyanat ve mütalâatta bulunmuş.

Talât Bey (Ardahan) — Recep ve Abdürrahman Şeref Beyler pek güzel izah buyurdular. İcra Vekilleri Reisi'nin vazifesi nedir? Vazife ve Mesuliyet Kanununu hâlâ çıkarmadık. Gazi Paşa Hazretleri bizi tenvir buyursunlar, demiş.

Reis, bundan sonra müzakerenin kifayetini reye koymuş. Müzakere kâfi görüldükten sonra birtakım takrirler okunmuş. Bu takrirlerden Kemâlettin Sami Paşa'nın takriri kabul olunmuş. Bu takrir muhteviyatına göre, ben reisi umumi sıfatiyle meselenin halline heyeti umumiye tarafından tevkil ve memur ediliyorum.

Mustafa Kemal Grup Toplantısına Geliyor :

Müzakerenin cereyanı esnasında Çankaya'da ikametgâhimde bulunuyordum. Kemâlettin Sami Paşa'nın takririnin kabul edilmesi üzerine, içtimaa davet edildim. İçtima salonuna girer girmez doğru kürsüye çıktım ve şu kısa mütalâa ve teklifi dermeyan ettim.

“Efendiler! dedim, Heyeti Vekile intihabında teşettütü efkâr hâsıl oldu-
ğu anlaşılmıştır. Bana bir saat kadar müsaade buyurun. Bulacağım sureti
halli arz ederim”.

Reis Fethi Bey, teklifi reye koydu. Kabul olundu.

Efendiler, bu bir saat zarfında icabeden zevatı Meclisteki odama davet
ederek onlara 28/29 Teşrinievvel gecesi hazırladığım teklifi kanuni müs-
veddesini gösterdim ve müdavelei efkâr ettim.

Zevalden sonra saat bir buçukta Fırka Heyeti Umumiyesi tekrar Fethi
Bey’in riyasetinde içtima etti. İlk söz bende idi. Kürsüye çıktım ve şu be-
yanatta bulundum:

“Muhterem arkadaşlar, hallinde müşkülâta dâçar olduğunuz meselenin
sebepe ve illeti, bütün rüfekaca taayyün etmiş olduğu kanaatindeyim. Nok-
san, kusur, takibetmekte olduğumuz usul ve şekildedir. Filhakika, mevcut
Teşkilâtı Esasiye Kanunumuza tevfikân bir Heyeti Vekile teşkiline teşebbüs
ettiğimiz zaman bütün rüfekanın her biri Vekiller ve Heyeti Vekile intihabı
mecburiyetinde bulunuyor. Heyeti umumiyenin birden Heyeti Vekile in-
tihabına mecbur olmanızda görülen müşkülâtın halli zamanı gelmiştir. Geçen
devrede de, aynı suretle müşkülâta tesadüf ediliyordu. Görülüyor ki, bu usul
bazan birçok teşevvüslere bâdi oluyor. Heyeti celileniz bu müşkülün halline
beni memur kıldınız. Ben de bu arz ettiğim kanaatten mülhem olarak dü-
şündüğüm şekli tesbit ettim. Onu teklif edeceğim. Teklifim mazharı kabul
olursa kuvvetli ve mütesanit bir hükümet teşkili kabil olacaktır. Devletimizin
şekil ve mahiyetini tesbit eden ve hepimiz için gaye olan Teşkilâtı Esasiye
Kanunumuzun bazı noktalarını tavzih lâzımdır. Teklif şudur” dedikten son-
ra malûm müsveddeyi okutmak üzere kâtip beylerden birine uzatarak kür-
süyü terk ettim.

Teklifimin mahiyeti anlaşıldıktan sonra münakaşat başladı.

Sabit Bey (Erzincan) — Kabine usulünün lehindeyim. Ancak Teşkilâtı
Esasiye Kanununun tadili teklifi ile bugünkü buhranı halletmek kabil de-
ğildir. Biz, şimdi, bir Heyeti Vekile reisi intihabedelim. Teşkilâtı Esasiye Ka-
nunun tadilini sonra düşünürüz, dedi.

Hâzım Bey (Niğde) — Şu mütalâatı dermiyan etti. Teşkilâtı Esasiye
Kanununu biz yapabilir miyiz? Zannımca yapamayız. Salâhiyetimiz varsa bu,
Fırkada olmaz. Fırkada müzakere edildikten sonra aleni celsede kimse söz
söyliyemiyor. Milletın hayatına mütallik kavaninin burada katf surette halli-
ne taraftar değilim. Bu gibi kanunlar aleni celsede ve serbestçe görüşülmeli
ve her şeyden evvel kabine buhranını halledelim.

Yunus Nadi Bey, şu yolda Hâzım Bey’e cevap verdi: Hangi memleket
ilk defa kanunu esasi yaparsa onun için meclisi müessisan yapmışlardır. Biz-

de ise bu gibi mevatta ayrıca meclisi müessisan teessüs edeceği tasrih edilmemiştir. Bizde her vakit bu gibi tadilât olmuştur. Bizden evvelki Türkiye Büyük Millet Meclisi de bu zeminde yürümüştür. Buna salâhiyetimiz vardır. Tereddüt buyurulmasın. Şimdi, biz, kabine buhranının hallini, Reis Paşa Hazretlerine bıraktık. O da bize, bu teklifi getirdi. Bu teklifte gösterilen usulü, bütün rüfeka ayrı ayrı düşünmüştür. Şimdi, bunu tesbit lâzımdır. Teklif edilen şekil zaten mevcuttur. Bunu tavzih ve daha muayyen şekilde tesbit edeceğiz.

Vehbi Bey (Karesi) — Biz, şimdiye kadar görüşüldüğü işitilen Teşkilâtı Esasiye Kanunundan haberdar değiliz. Gazetelerde filhakika gördük. Bu, kâfi mi? Binaenaleyh biz, evveleminde, bunu bir kül olarak görüşmek üzere âtiye bırakıp buhranı halledelim.

Halil Bey — Teşkilâtı Esasiye Kanununun tadiline ve yeniden yapılmasına salâhiyetimiz vardır. Fakat, bu tadilât, hakikaten vatan ve milletimizin saadeti halini kâfil midir, bunu söylemek lâzımdır. Bunu, erbabı hukuktan, hukuk ulemasından olan arkadaşlarımız gelsinler, izah etsinler. İzahat verilmedikçe, bunun, derhal, halledilmesine taraftar değilim.

Azâdan biri — Teşkilâtı Esasiye Kanunu öyle ceffekalem tadil edilemez.

Hamdullah Suphi Bey (İstanbul) — Dört sene evvel ayrı ayrı intihapların mazarratını söylemiştim. Bugün de, aynı hal başgösterdi. Gazi Paşa'nın teklifine gelince, bu, yeni değildir. Dört sene evvel yapılan bir kanunun, daha vâzih bir surette ifadesidir. Binaenaleyh bunun hilâfına olarak, söz söyleyecekler gelsin, fikirlerini söylesinler. Fakat, zamanımızın uzun uzadıya intizara tahammülü yoktur.

Ragıp Bey (Kütahya) — Kanunların en iyisi hâdisat ve ihtiyaçtan doğandır. İhtiyaç ise meydandadır. Teşkilâtı Esasiye Kanununun ikmalî lâzımdır. Tavzihi icabeder. Teklifin derhal müzakeresine geçelim.

Adliye Vekili Seyit Bey merhum — Teklif edilen şekil, yeni bir şey değildir. Mevcut Teşkilâtı Esasiye Kanununun, tavzih ve tesbitidir. Kanunları ihtiyaç yapar. Nazariyat yapmaz. Zaman, hâdisat, her şeye hâkimdir. Kanunı tekâmül, değişmez bir düsturu kâfidir. Teklif edilen şekilde bir yenilik yoktur. Mevcut şekli, daha sarîh ve vâzih olarak ifade edersek millet ve memleketimizin menfaatine elbet daha muvafık hareket etmiş oluruz.

Merhum Seyit Bey'in mütalâasına **Abidin Bey (Saruhan)** şu cevabı verdi :

Evvelâ hükûmet buhranını halledelim.

Eyüp Sabri Efendi (Konya) nin mütalâası şu idi : Biz, Gazi Paşa Hazretlerini hakem yaptık. Bizim, Teşkilâtı Esasiye Kanununu tadile salâhiyeti-

miz yok demek, gayrimeşru olduğumuzu kabul etmek demektir. Meclisin, Teşkilâtı Esasiye Kanununu tadile salâhiyeti derkârdır. Hükûmetimizin şekli, behemehal cumhuriyet olacaktır...

Bundan sonra **İsmet Paşa** söz alarak şu yolda beyanatta bulundu :

Fırka Reisi'nin teklifini kabule, ihtiyaç, katidir. Cihan, bizim, bir şekli hükümet görüşüğümüzü biliyor. Bu müzakeratımızı bir neticeye raptedip ifade etmemek, zâif ve teşettütü idameden başka bir şey değildir. Bir tecrübeden bahsedeyim. Avrupa diplomatları, bu hususta, beni, ikaz ettiler. Devletin reisi, yoktur dediler. Şekli hâzırınızdaki reis, Meclis Reisi'dir. Demek ki, siz, bir başka reis bekliyorsunuz. Avrupa düşüncesi işte budur. Halbuki, biz, böyle düşünmüyoruz. Millet, hâkimiyetine, mukadderatına, bilfiil vazıyeddır. O halde, bunun, ifadei hukukiyesini söylemekten neden çekiniyoruz? Reiscumhur olmadan, başvekil intihabı teklifi, kanunsuz olur. Bunda şüpheye mahal yoktur. Başvekilin intihabını, kanuni ve mümkün kılabilmek için, Gazi Paşa Hazretlerinin, teklifinin, kanuniyet kesbetmesi lâzımdır. Za'fı umuminin, idamesinde mâna yoktur. Fırkanın bütün millete karşı, deruhde ettiği mesuliyetin, icabatına, tevfiği hareket zaruridir.

İsmet Paşa'dan sonra **Abdürrahman Şeref Bey** merhumun beyanatı meyanında şu sözler vardı :

"Eşkâli hükûmetin taâdadına lüzum yok. Hâkimiyet bilâkaydüşart milletindir; dedikten sonra kime sorarsanız sorunuz, bu, cumhuriyettir. Doğan çocuğun adıdır. Ama, bu ad, bazılarına hoş gelmezmiş, varsın gelmesin".

Bundan sonra **Yusuf Kemal Bey**, teklifin kabulü lüzumuna dair uzun malûmat ve mütalâatta bulundu ve derhal onun, merasimi kanuniyesinin itmamını teklif ederim, dedi.

Abdullah Azmi Efendi'nin "meselenin ehemmiyeti derkârdır. Müzakere devam etsin" diye yükselen itirazına rağmen müzakerenin kifayeti kabul olundu. Ondan sonra teklifimin heyeti umumiyesi ve mütaakiben maddeleri birer birer okunarak müzakere ve kabul edildi.

Meclis Toplantısı :

Efendiler, Fırka içtimaina hitam verildi ve derakap Meclis içtimai küşadedildi. Saat öğleden sonra altı idi. Teklifi kanuni, Kanunu Esasi Encümeni tarafından usulen tetkik edilerek, mazbatası hazırlanırken, Meclis, sair bazı mesail ile işğal etti. Nihayet, makamı riyasette bulunan Reis Vekili İsmet Bey, Meclise, şu malûmatı verdi: "Kanunu Esasi Encümeni, Teşkilâtı Esasiye Kanununun tadilâtına dair lâyihanın müstacelen ve derhal müzakeresini teklif ediyor". "Kabul sesleri" üzerine, mazbata okundu. Teklif veçhile müzakere edildi. Nihayet, kanun, birçok hatiplerin "Yaşasın Cumhuriyet!" sadalarıyla alkışlanan hitabeleriyle kabul edildi.

Ondan sonra, Reiscumhur intihabı için Meclisin reyine müracaat olundu. Toplanan âranın neticesini, makamı riyasette bulunan, İsmet Bey, heyeti umumiyeye şu suretle tebliğ eyledi :

“Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti için yapılan intihabat ârasına, yüz elli sekiz zat iştirak eylemiş ve cumhuriyet riyasetine yüz elli sekiz âza müttefik Ankara Mebusu Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini intihabeylemişlerdir”.

Efendiler, bunu mütaakıp, Meclise vukubulmuş olan mâruzatım zabıt ceridelerinde mütalâa olunmuştur. Ancak tarihî bir hâtıranın ihyası için, müsaade ederseniz, o beyanatımı burada da aynen tekrar edeyim:

“Muhterem Arkadaşlar, mühim ve cihanşümül hâdisatı fevkalâde karşısında muhterem milletimizin teyakkuz ve intibahı hakikisine bir vesikâi kıymettar olan Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı maddelerini tavih için encümeni mahsus tarafından heyeti celilenize teklif olunan kanun lâihâsının kabulü münasebetiyle Türkiye Devleti'nin; zaten cihanca malûm olan, malûm olması lâzım gelen mahiyeti, beynelmilel mâruf unvaniyle yâdedildi. Bunun icabı tabiîsi olmak üzere; bugüne kadar doğrudan doğruya Meclis'in riyasetinde bulundurduğunuz arkadaşınıza ifa ettirdiğiniz vazifeyi Reiscumhur unvaniyle yine aynı arkadaşınıza, bu âciz arkadaşınıza tevcih ediyorsunuz. Bu münasebetle, şimdiye kadar hakkımda izhar buyurduğunuz muhabbet ve samimiyet ve itimad bir defa daha göstermekle yüksek kadirşinâslığınızı ispat etmiş oluyorsunuz. Bundan dolayı heyeti celilenize bütün samimiyeti ruhiyemle arzı teşekkürat ederim.

“Efendiler, asırlardan beri şarkta mağdur ve mazlûm olan milletimiz; Türk milleti, hakikatte meftur olduğu hasâilden muarrâ telâkki ediliyordu.

“Son senelerde milletimizin fiilen gösterdiği kabiliyet, istidat, idrâk, kendi hakkında suizanda bulunanların ne kadar gafil ve ne kadar tetkikten uzak zevahirperest insanlar olduğunu pek güzel ispat etti. Milletimiz haiz olduğu evsaf ve liyakatini hükûmetinin yeni ismiyle, cihanı medeniyete daha çok sühuletle izhara muvaffak olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, cihanda işgal ettiği mevkie lâyük olduğunu âsariyle ispat edecektir.

“Arkadaşlar, bu müessesesi âliyyeyi vücuda getiren Türk milletinin son dört sene zarfında ihraz ettiği zafer, bundan sonra da birkaç misli olmak üzere tecelliyatını gösterecektir. Âcizleri mazhar olduğum bu emniyet ve itimada kesbi liyakat etmek için pek mühim gördüğüm bir noktadaki ihtiyacı arz etmek mecburiyetindeyim. O ihtiyaç, heyeti aliyenizin şahsım hakkındaki teveccüh ve itimadının ve müzaheretinin devamıdır. Ancak bu sayede ve Allah'ın inayetiyle şahsıma tevcih buyurduğunuz ve buyuracağınız vezaifi hüsnü ifaya muvaffak olabileceğimi ümid ederim.

“Daima, muhterem arkadaşlarımla ellerine çok samimî ve sıkı bir surette yapışarak onların şahıslarından kendimi bir an bile müstağni görmiyerek çalışacağım. Milleti tevceühünü daima noktai istinat telâkki ederek hep beraber ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mesut, muvaffak ve muzaffer olacaktır”.

Efendiler, Meclisce Cumhuriyet kararı 29/30 Teşrinievvel 1923 gecesini saat 8.30 da verildi. On beş dakika sonra, yani 8.45 te Reiscumhur intiha-bolundu. Keyfiyet aynı gece bütün memlekete tebliğ ve her tarafta gece yarısından sonra, yüz bir pare top endah edilerek ilân olundu.

İlk kabinenin, İsmet Paşa tarafından teşkil edildiği ve Meclis Riyasetine Fethi Bey'in intihabolunduğu malûmdur.

BİYOGRAFİLER

ABDURRAHMAN ŞEREF

23 Ağustos 1853 günü İstanbul'da doğan Abdurrahman Şeref Tophâne-i Âmire Muhasebe Kalemi Mümeyyizlerinden Safranbolu'lu Hasan Efendi'nin oğludur. Eyüp Rüştiyesini bitirip Galatasaray Sultanîsine girmiş ve 17 Temmuz 1873'de "Edebiyyât ve Fünûn" kısmından pekiyi derecede "Başölye Diploması" olarak mezun olmuştur. Bu diploma Maarif Nezareti tarafından aynı tarihte Üniversite lisans öğrenimi tamamlama diplomasına çevrilmiştir. Çok iyi Fransızca bilen A. Şeref çeşitli okullarda öğretmenlik, Mülkiye Mektebi'nde onaltı, Galatasaray Lisesi'nde de ondört yıl müdürlük yapmıştır.

A. Şeref 2. Meşrutiyet'in ilânından 11 gün sonra 4 Ağustos 1908'de Kâmil Paşa kabinesinde "Defter-i Hâkanî Nazırlığına" (Tapu ve Kadastro Bakanlığı), 16 Aralık 1908'de Padişah tarafından Ayan Azalığına getirilmiş, bir gün sonra da Defter-i Hâkanî Nâzırlığı'ndan Maârif Nezâreti Vekâletine nakledilmiştir. Trablusgarp Savaşı'nın başlaması üzerine çekilen İbrahim Hakkı Paşa Kabinesi ile birlikte 29 Eylül 1911'de Maârif Nâzırlığı'ndan ayrılmıştır. 14 Kasım 1915'de Ayan Meclisi İkinci Reisliğine, 13 Kasım 1916'da Birinci Reis Vekilliğine getirilen A. Şeref, İttihad ve Terakkî Kabinesi'nin düşmesi üzerine teşekkül eden Müşir Ahmet İzzet Paşa Kabinesine 14 Ekim 1918'de Evkaf Nazırı olarak girmiş ve ömrü 25 gün süren bu kabine'nin istifasıyla görevinden ayrılmıştır. 2 Ekim 1919'da kurulan Ali Rıza Paşa Kabinesi'nde Şûrayî Devlet Reisliğine ve Posta-Telgraf Nazır Vekilliğine getirildi ise de "Kuvay-ı Milliyeci" olduğu bilindiğinden Vahdettin tarafından kabine'den uzaklaştırılması sağlanmıştır.

A. Şeref Büyük Zaferden sonra T.B.M.M. nin 2. Dönemine 10 Temmuz 1923'de İstanbul Meb'usu olarak katılmış ve ilk celsede, en yaşlı üye olarak T.B.M.M. Başkanlığı yapmıştır. Abdurrahman Şeref, Beşerî Coğrafya, İstatistik bilimlerini memlekete ilk sokan, Nazarî ve Amelî derslerinin ilk öğreticisi, Modern Tarihçiliğin memleketimizdeki ilk kurucularından olmuş, Osmanlı Tarihi alanındaki otoritesi Batı Tarih otoritelerince de kabul edilmiştir. Uzun yıllar emek vererek hazırladığı Osmanlı Tarihi müsveddelerinin 1904'de çıkan Galatasaray yangınında yanması, Türk Kültürü için büyük kayıp sayılmıştır. I. Meşrutiyet'in ilânından Sultan V. Mehmed Reşad'ın Saltanatının sonuna kadar olan devreyi kapsayan tarih bölümü bastırılmamış kıymetli

eserlerindedir. İmparatorluk dönemi vak'anüvis'lerinin (tarihçi) sonuncusu olan Abdurrahman Şeref, politika alanından ziyade tarih bilgini olarak ün salmış ve 2. Meşrutiyetin ilânından sonra resmen vakanüvis olarak atanarak Tarih-i Osmanî Encümeni Başkanlığına getirilmiştir.

Abdurrahman Şeref 18.2.1926 günü vefat etmiştir.

Basılmış Eserleri :

"Coğrafya-i Umumi", "Fezleke-i Tarih-i İslâmiyye", "Tarih-i Devlet-i Osmaniyye", "İstatistik ve Coğrafyay-ı Umranî", "Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniyye", "Zübdet-i Kassâs", "İlim-i Ahlâk", "Harb-i Hâzır-ın Menşe-i", (I. Dünya Savaşı'nın başlangıç sebepleri) "Sultan Abdülhamit-i Sâni'ye Dâir" (Ahmet Refik Altunay ile birlikte) "Tarih Musahabeleri", "Tarih-i Asr-ı Hâzır" (Darülfünûn'da verdiği derslere ait notlar).

TUNALI HİLMİ

28 Ağustos 1863 günü Bulgaristan'ın Eskicuma Kasabası'nda doğmuştur. Babası Kantarcıoğulları'ndan İsmail Hakkı Efendi'dir. Tunalı Hilmi Bey 1877 - 1878 Osmanlı Rus Savaşları sırasında Eskicuma'nın Ruslar tarafından işgalinden önce ailesiyle İstanbul'a gelmiş, tahsiline Askerî Tıbbiye'de devam etmiş ve siyasetle de ilgilenerek Abdülhamit istibdatına karşı "Genç Mektepliler" adı altında gizli bir cemiyet kurmuş, "Teşvik" isimli bir gazete çıkararak fikirlerini yaymaya başlamıştır. Böylece okul sıralarında Padişah İdaresine karşı ihtilâl hareketlerinin öncülüğünü yaptığı gibi Pariste teşkilâtlanan Jön Türk'lere de para yardımında bulunmuş ve bu yüzden tutuklanarak bir müddet hapis yattıktan sonra af'dan faydalanarak hapisten çıkmıştır. İstanbuldaki faaliyetleri zorlaştırdığından daha serbest ve rahat olabilmek için, tıbbiye'nin son sınıfında olmasına rağmen tahsilini tamamlamadan Avrupa'ya kaçmış ve 6 Ekim 1895'te Cenevre'ye gelerek Jön Türk'lere iltihak etmiş, İttihat ve Terakkicilerin Cenevre Şubesini kuvvetlendirerek 16 Ekim 1895'te "Mahkeme-î Kûbra" adı altında bir dergiyi yayınlamaya başlamıştır. Kendi şahsî fikir ve düşüncelerini de "Hutbe" adı altında küçük kitapçıklarda toplamıştır. İstanbul'daki tahsili Avrupa'da geçerli olmadığı için Tunalı Hilmi Sosyoloji ve Felsefe tahsiline başlamış ve Hürriyet mücadelesi ile tahsil hayatını birlikte yürüterek "Evvel ve Ahir" risalesi ile "Cüret" gazetesini çıkarmıştır. Hutbelerinin yayınına da devam etmiştir. Bu arada Avrupa'da öğrenim yapacak vatandaşlarına faydalı olabilmek için onlara neler tahsil etmeleri gerektiğini, vatan için hangi yoldan hizmet etmelerini belirten ve öğrenim şartlarını izah eden "Avrupa'da Tahsil" isimli bir kitap çıkarmıştır. Tunalı Hilmi Bey 1908'de Meşrutiyet'in ilânından sonra İstanbul'a gelmiş, fakat kendisine burada teklif edilen işleri reddederek Anadolu'da çalışmayı tercih ettiği için Bayburt'a Kaymakam tayin edilmiştir. Bayburt'tan sonra Karadeniz Ereğlisi ve Silivri Kaymakamlıkla-

rında, bir süre Mülkiye Müfettişliğinde, daha sonra da Gemlik Kaymakamlığında bulunmuştur. 1. Dünya Savaşı patlak verdiği yıllarda 1914'de İstanbul'a dönerek "Muhacirin sevkiyat hariciye" müdürlüğüne getirilmiş, 16 Ocak 1920'de son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ına Bolu mebusu olarak girmiştir. Tunalı Hilmi Bey'in Mecliste (Misakı Milli) nin görüşülmesi ve kabulünde büyük hizmeti geçmiştir. Meclis padişah tarafından feshedildikten sonra, İttihat ve Terakkici mebuslarla birlikte Bekir Ağa Bölüğüne hapsedilmiştir. Tunalı Hilmi aynı gece buradan kaçmayı başarmışsa da Adapazarı'na geldiği zaman yakalanarak Divan-ı Harbe sevk edilmiş ve muhakeme sonunda idama mahkûm olmuştur. Buradan da kaçmayı başararak üç ayda Ankara'ya ulaşan Tunalı Hilmi ilk Meclisin kurulmasında görev almış ve 23 Nisan 1920'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Bolu Mebusu olarak katılmıştır. Öztürkçeyi savunan, Kadın hakları mevzuunu meclise ilk getiren ve savunan Tunalı Hilmi olmuştur. Bu sıralarda "Memiş Çavuş" adı altında dokuz kitap yayınlamış, manzum piyesler ve şiirler yazmıştır. Daha sonra sırasıyla Maarif, Millî Müdafaa, Dışişleri, Teşkilâtı Esasiye, İktisat, Sıhhiye ve Lâyiha encümenlerinde görev almıştır. T.B.M.M.'ne I. Devre Bolu milletvekili olarak giren Tunalı Hilmi Bey II. ve III. Devrelerde Zonguldak milletvekilliği yapmış ve III. Devre Zonguldak milletvekili iken 26 Temmuz 1928'de İstanbul'da vefat etmiştir.

EBUBEKİR HAZIM TEPEYRAN

Bekirzade Hasan Efendinin oğludur, 1864 yılında Niğde'de doğmuştur ve özel bir öğrenim görmüştür. Osmanlı idaresi devrinde Meşrutiyetten önce ve sonra muhtelif valiliklerde, İstanbul Şehremanlığında bulunmuş, iki defa da Dahiliye Nazırlığına getirilmiştir. 1920 yılında Bursa valisi iken Milli hareketlere gösterdiği yardımdan dolayı İstanbul'da Kürt Mustafa Divanı Harbinde idama mahkum edilmiş ve cezası sonradan küreğe çevrilmiştir. E. H. Tepeyran Millî Hükûmetin kuruluşundan sonra tekrar valiliklerde bulunmuş, Trabzon Valisi iken T.B.M.M.'ne 2. dönem Niğde mebusu seçilmiştir. 1928 ile 1939 yılları arasında çeşitli valiliklerde bulunan Tepeyran 6. ve 7. dönemlerde tekrar Niğde mebusu olarak T.B.M.M.'ne katılmıştır. Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Tepeyran, idarecilikten başka yazarlıkla da adını duyurmuştur. Başlıca eserleri şunlardır: "Küçük Paşa" (roman), "Eski Şeyler" (küçük hikâyeler) "Sanihat" (idarî ve içtimaî makaleler), "Kar Çiçekleri" (şiirler), "Les Fleurs dégénérees" (fansızcâ şiirler).

Ebubekir Hazım Tepeyran 1947 yılında ölmüştür.

ŞEYH SAFFET YETKİN

1866 yılında Urfa'da doğmuştur. Babası Şeyh Abdülkadir'dir. Tahsilini medresede yapmış, bu arada arapça öğrenmiştir. Osmanlı Meclisi Mebusan'ının 1. 2. ve 3. Dönemlerine Urfa mebusu olarak katılmıştır. T.B.M.M.'-

de de Urfa mebusu olarak görev almıştır. Urfa Halveti Dergâhı Postnişîn'lerindendir.

Şeyh Saffet Yetkin 1950 yılında ölmüştür.

MEHMET EMİN YURDAKUL

1869 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası balıkçılıkla uğraşan Salih reistir. Orta öğrenimini Beşiktaş Askeri Rüştiyesinde bitirdikten sonra bir süre Mülkiye ve Hukuk mektebinde okumuştur. "Fazilet ve Asalet" adlı küçük kitabı ile Sadrazam Cevat Paşa'nın ilgisini çeken Yurdakul Rüşumat Evrak Müdürlüğüne atanmış ve adını 1897 Yunan Harbi esnasında yayınladığı "Türkçe Şiirler" isimli küçük kitabıyla duyurmaya başlamıştır.

O eserdeki: "Ben bir türküm, dinim, cinsim, uludur,
Sinem özüm ateş ile doludur,
İnsan olan vatanının kuludur,
Türk evlâdı evde durmaz giderim."

gibi manzumeler yeni bir çağırın müjdecisi olmuştur. Genç Şair Türkiye dışında Alman, Rus ve Macar Türkologları arasında da dikkati çekmiştir. 2. Meşrutiyetin ilânından sonra (1908) Yurdakul Hicaz Vali vekilliği, Sivas ve Erzurum valilikleri ve bir süre Erzurum ve Trabzon Rüşumat Nazırlığı ve Bahriye Nezareti Müsteşarlığında bulunmuştur. Emekliye ayrıldıktan sonra 1914'de Musul mebusu seçilerek Osmanlı Meclisi Mebusan'ına girmiştir.

Yurdakul T.B.M.M.'nin 2. ve 3. Dönem çalışmalarına Şarki Karahisar, 4. 5. ve 6. Dönemlere Urfa, 7.Döneme de İstanbul milletvekili olarak katılmıştır.

Ahmet Ağaoğlu, Dr. Fuat Salih Ahmet Ferit beylerle birlikte Türk ocaklarının kurucuları arasına katılan Yurdakul 1918 yılında Ziya Gökalp, Halide Edip Adivar, Hamdullah Suphi, Köprülüzade Fuat ile birlikte ocagın Hars ve İlim Heyeti üyeleri arasında yer almış ve Türk Yurdu Dergisinde çalışmıştır.

Yurdakul İstanbul Milletvekili iken 14 Ocak 1944 de İstanbulda ölmüştür.

Basılmış Eserleri :

"Fazilet ve Asalet", "Türkçe şiirler", "Türk Sazı", "Turana Doğru", "Zafer Yolunda", "Mustafa Kemal", "İsyan" "Danteye Sesler", "Kıvılcımla Yıldırımlar".

ALİ RIZA

1871 yılında Avanosta doğmuştur. Benlizade Mehmet Efendi'nin Oğludur. Hukuk tahsili yapmış, Osmanlı Meclis—i Mebusanının 1. dönemden 4. dönemine kadar çalışmalarına katılmıştır. İzmir İstinaf Mahkemesi Reisi bu-

bulduğu sırada 17. 7. 1923 günü Kırşehir mebusu seçilerek T.B.M.M.,nin 2. Dönem çalışmalarına katılmıştır.

22. 4. 1926 günü vefat etmiştir.

MEHMET DİNÇ

1873 yılında Ezine'de dünyaya gelmiştir. Babası Ali Ağadır. Rüştiye'den mezun olan ve bu arada farsça öğrenen M. Dinç ziraat ve ticaretle uğraşmıştır.

M. Dinç T.B.M.M.'nin 1. ve 2. dönemlerine Biga, 3. dönemine de Çanak-kale mebusu olarak katılmış, bu arada Meclis Kavanini Maliye, İktisat ve Defteri Hakanî encümenlerinde görev almıştır.

Mehmet Dinç 1952 yılında ölmüştür.

SEYİT BEY

1873 yılında İzmir'de doğmuştur. Takiyüddin Bey'in oğludur. Medrese ve İstanbul Hukuk mektebinden mezun olan Seyit Bey 1908 yılında İzmir mebusu olarak Osmanlı Meclisi Mebusan'ına girmiş, bir süre sonra Ayan Meclisi üyesi olmuştur. Bu arada İstanbul Darülfünunda müdürlük yapmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisine, 1923 yılında başlayan, İkinci Dönemde gene İzmir mebusu olarak girmiştir. Cumhuriyetin ilanı TBMM. de görüşüldüğü sırada Adliye Vekili bulunuyordu. Hilâfetin kaldırılması konusunda yapılan meclisi görüşmeleri sırasında da gerek hukukçu ve gerekse Adliye Vekili olarak çok yardımı olmuştur. 1925 yılında mebusluktan istifa ederek hukuk profesörlüğüne başlamış ve kısa bir süre sonra ölmüştür.

YAHYA GALİP KARGI

1874 yılında İstanbul'da doğmuştur. Ummı Sinan Şeyhizade Şeyh Ali Rıza efendinin oğludur. Tahsili sırasında arapça ve farsça öğrenmiş, çeşitli vilâyetlerde defterdarlık ve valilik yapmıştır.

Yahya Galip Kargı, T.B.M.M.'nin 1. 2. ve 3. Dönemlerine Kırşehir, 4. 5. ve 6. Dönemlerine de Ankara mebusu olarak katılmıştır. Y.G. Kargı Ankaia mebusu bulunduğu sırada 13 Mayıs 1942 günü ölmüştür.

RAİF DİNÇ

1874 yılında Erzurum'da dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Nuri beydir. Arapça ve farsça öğrenen Raif Dinç Mektebi Nüvab'tan mezun olduktan sonra Bitlis Vilâyeti Merkez Kadılığında bulunmuş, Osmanlı Meclisi Mebusanında Erzurum Mebusu ve Temsil Heyeti Azası olmuştur. TBMM. 2. dönemden 4. döneme kadar Erzurum, 5. dönemde Zonguldak, 6. dönemde de Erzurum mebusu olarak bulunmuştur.

Raif Dinç 1949 yılında ölmüştür.

EYÜP SABRİ AKGÜL

Ohrili Hacı Sadık Efendinin oğlu olan E.S. Akgül 1876 yılında doğmuştur. Ordu saflarında çeşitli görevlerde bulunduktan sonra binbaşı iken emekliye ayrılmıştır.

E.S. Akgül T.B.M.M.'nin 1. dönemine Eskişehir, 5. 6. ve 7. dönemlerine Çorum, 8. dönemine de Erzurum mebusu olarak katılmış, İktisat ve Müdafa-i Milliye Encümeni azalıklarında bulunmuştur. E. S. Akgül 16.8.1950 günü vefat etmiştir.

DR. MAZHAR GERMEN

1877 yılında Aydın'da doğmuştur. Aynı şehir eşrafından Hacı Mehmet efendinin oğludur. Lise öğrenimini İzmir'de tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek Tıbbiye'den mezun olmuş ve bu arada Fransızca bilgisini iletmiştir.

Dr. M. Gemen, Balkan Harbinde ve onun ardından Birinci Dünya Savaşında görev alarak 1917 yılına kadar çeşitli cephelerde bulunmuştur. 1919 yılında İzmir'in düşman kuvvetleri tarafından işgali üzerine Aydın'a dönen Dr. M. Gemen, bu bölgedeki mukavemet hareketinin öncülerinden biri olarak, arkadaşlarıyla birlikte düşmana karşı mücadeleye girişmiş ve Müdafai Hukuk Cemiyetinin kurucuları arasına katılmıştır.

Dr. M. Gemen 1920 yılında T. B. M. M.'nin ilk dönem toplantısına Aydın mebusu olarak girmiş ve 1950 yılına kadar aralıksız olarak aynı görevi yapmıştır. Bu arada 22 Ekim 1924 günü Fethi Okyar tarafından kurulan hükümete Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye (Sağlık ve Sosyal Yardım) vekili olarak katılmış, 3 Mart 1925'de hükümetin istifasına kadar bu görevde kalmıştır. Ayrıca, T.B.M.M.'nin 6. döneminde ve 7. dönemin ilk iki toplantı yılında (3.4.1939 - 15.8.1945) Meclis Başkan vekilliği görevinde bulunmuştur.

Dr. Mazhar Gemen 1967 yılında ölmüştür.

PROF. DR. YUSUF KEMAL TENGİRŞENK

Kadı Hasan Naci Efendinin oğludur. Sinob'un Boyabat İlçesinde 1878 yılında dünyaya gelmiştir. Yusuf Kemal Tengirşenk Boyabat ile Taşköprü Rüştiyesinde, İstanbul Numune-i Terakkî Mektebi ile Fatih Askerî Rüştiyesinde ilk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra 13 Ocak 1892'de pekiyi derece ile Fatih Askerî Rüştiyesinden mezun olup Kuleli Askerî İdadisine girmiştir. Bu okulun 3. sınıfında iken, bir av kazası sonunda sağ elinin kısmen sakat kalması sonucu çürüğe çıkarılması gerekmişse de sınıfının birincisi olduğu için, Askerî Tıbbiye'ye nakledilmiştir. Tıbbiyenin ikinci se-

nesi sonlarına doğru «Gizli Mektebliler Cemiyeti» adlı ve Abdülhamid'e karşı ihtilâl hazırlama amacını güden cemiyetin faaliyetine katıldığı için Fizan'a sürülmesi kararlaştırılmış, fakat sakat parmaklarından dolayı 1897'de çürüğe çıkarılmasını sağlamış ve böylelikle sürgüne gönderilmekten kurtulmuştur. Y. K. Tengirşenk Kastamonu'ya gidip bir süre memuriyette bulunduktan sonra 1900'da İstanbul'a dönerek Hukuk mektebine girmiş, 5 Ocak 1905'te mezun olmuş ve Paris'e giderek siyasal ve sosyal bilimler doktorasını vermiştir. Bir müddet çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 7 Aralık 1915'de genç yaşta müsteşarlığa getirilmiş, 1918'de bu görevden istifaen ayrılarak avukatlığa başlamıştır. Ek görev olarak da 29 Eylül 1919'da Maarif Nezaretince Hukuk Fakültesi İktisat Profesörlüğüne atanmış ve Lahay Daimi Hakem Mahkemesinde devlet avukatı olarak vazife almıştır. 1919'da yapılan son Osmanlı Meclisi Mebusan seçiminde Kastamonu Mebusu seçilen Tengirşenk 16 Mart 1920'de İstanbul'un düşman tarafından işgalini meclis kürsüsünden şiddetle protesto etmiş ve Kurtuluş Savaşına katılmak üzere 27 Mart 1920'de İstanbul'dan kaçarak Ankara'ya gelmiştir. 23 Nisan 1920'de T. B. M. M.'ne Kastamonu Mebusu olarak katılmış ve ilk hükümette İktisat Vekilliğine getirilmiştir. Bu hükümetin ilk toplantısında Sovyet Sosyalist Rusya Hükümeti ile temasa geçilip anlaşma yapılması yolunda sürdüğü teklif Kabinece de uygun görülerek Hariciye Vekili Bekir Sami Beyin başkanlığında heyete katılarak 19 Temmuz 1920'de Moskova'ya gitmiştir. Müzakereler hakkında T. B. M. M.'ne bilgi vermek üzere 11 Ekim 1920'de Ankara'ya dönen Tengirşenk bir ay kadar Ankara'da kaldıktan sonra 14 Aralık 1920'de Şark Devletleriyle antlaşmalar yapmaya yetkili Heyetin Başkanı olarak 2. defa Moskova'ya gitmiş ve bu arada İktisat Vekilliğinin uzun süre vekil vekili ile idare edilmemesi için de İktisat Vekilliğinden istifa etmiştir. Moskova'da önce Afganistan Delegeleleri ile Türk - Afgan Dostluk ve İttifak Antlaşmasını, 16 Mart 1921'de de Türk - Rus «Moskova Muahedesi» müzakere edip T. B. M. M. namına imza etmiştir. Tengirşenk Moskova'da iken önce Adliye, sonra Hariciye Vekilliğine seçildiği için 10 Haziran 1921'de Ankara'ya geldiğinde fiilen Hariciye Vekili olarak işe başlamış, Ocak 1922'de yine Hariciye Vekili olarak T. B. M. M. Hükümetinin emel ve maksadını anlatmak ve Millî Mücadeleye hasım olan İtilâf Devletlerinin bu konudaki düşüncelerini öğrenmek için Hükümet kararıyla Londra ve oradan Paris'e gitmiştir. Buradaki temasları sonucunda, Avrupa Kamyonunun «ne Türklerin Yunanlıları bir adım geriye atabileceklerine, ne de Yunanlıların Anadolu'da bir adım daha fazla ilerleyebileceklerine inançları olmadığı hususundaki» görüşünü T. B. M. M.'ne ve dolayısıyla Başkomutana anlatıp, kesin sonucun taaruzla alınacağı hakkındaki düşüncesinin savunmasını yapmıştır. Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa da aynı fikri savunduğu için, Tengirşenk'i Hariciye Vekili olarak cepheye götürmüş ve Cephedeki Ordu Komutanlarına da

İtilaf Devletleri'nin Türkiye hakkındaki düşüncelerini açıklamıştır. T. B. M. M.'nin 6. dönemine kadar olan toplantılarına Sinop Mebusu olarak katılan Tengirşenk bu arada Eylül 1925'den 1941'e kadar Ankara Hukuk Fakültesi İktisat ve Türk İnkılâbı Tarihi Profesörlüklerini de üzerine almıştır; Eylül 1930'da Adliye Vekilliğine getirilmiş ve Mayıs 1933'de bu görevden istifaen ayrılmıştır.

Tengirşenk, 7. dönem seçimleri için C.H.P. Divanı kendisini aday göstermediği için Milletvekili seçilememişse de 8. Dönemde (Temmuz 1946'da) yeni kurulan DP'den aday gösterilerek hem Sinop, hem de İstanbul'dan Milletvekili seçilmiş, 1950 yılında politikadan ayrılmıştır. 1961'de C.K.M.P. Kontenjanından «Kurucu Meclise» üye seçilen Tengirşenk en yaşlı üye olarak da bu meclisin ilk oturumunda başkanlık etmiştir. Y. K. Tengirşenk 15.4.1969 yılında İstanbul'da ölmüştür.

Basılmış Eserleri :

«Türk İnkılâbı Dersleri», «Ekonomik Değişmeler», «Millet Ekonomisi», «Tanzimat Devrinde Osmanlı Devletinin Harici Ticaret Siyaseti», «Vatan Hizmetinde».

SÜLEYMAN SIRRI İÇÖZ

Ali Kethudazade Hacı Mehmet Beyin oğlu olan S. S. İçöz 1878 yılında Yozgat'da doğmuştur. İdadî ve Mülkiyeden mezun olmuştur.

Kurtuluş Savaşında gönüllü olarak cepheye iştirak etmiş, Sakarya Zaferine kadar Süvari Fırkası 1. Alay'da çarpışmıştır. Darende Kaymakamı iken T. B. M. M. 1. Dönemde (1920) Yozgat Milletvekilliğine seçilmiş ve 9. Döneme kadar aralıksız Yozgat mebusluğu yapmıştır. 1950'de seçilemediğinden mebusluğu sona ermiştir.

Süleyman Sırrı İçöz 1963 yılında ölmüştür.

YUNUS NADİ ABALIOĞLU

Muğla'nın Fethiye kasabasında 1879'da doğmuştur. Abalızade Hacı Halil Beyin oğludur. Süleymaniye medresinde, Galatasaray Sultanisinde ve Hukuk Mektebinde okuyan Y. N. Abalıoğlu bir ara Fransızcasını kuvvetlendirmek için Fransız lisesine de devam etmiş ve yirmi yaşında iken «Malûmat» gazetesinde çalışmaya başlamıştır. 1901'de gizli cemiyete girdiği iddiası ile Midilli kalesine sürgün olarak gönderilmiş, 1908 Meşrutiyetinden sonra önce İzmir'e ve oradan da İstanbul'a gelmiş ve İttihat ve Terakki Fırkasına girmiştir. Abalıoğlu, o sıralarda önce «İkdam» gazetesinde ve sonra «Tasviri Efkâr »ın ikinci defa Ebüzziya Tevfik tarafından neşrinde bu gazetenin yazı işleri Müdürlüğünü yapmıştır. 1910'da Selâniğe giden

Abaliođlu orada, 1 Şubat 1910'dan itibaren İttihat ve Terakki organı olarak çıkmağa başlayan, «Rumeli» gazetesine girmiş, bir seneden fazla bir süre bu gazetenin başyazarlığında bulunmuştur. Buradan dönüştü ve Osmanlı Mebusan'ının ikinci seçim devresinde Aydın Mebusu olmuş; bu arada gene «Tasviri Efkâr» gazetesinde çalışmağa başlamış ve uzun seneler bu gazetenin yazı işleri müdürlüğünü ve başyazarlığını yapmıştır. 1918'de «Yeni Gün» gazetesini kurmuş ve 1920'de gazetesini Ankara'ya kaçırmaya orada çıkarmaya devam etmiştir. Milli mücadele boyunca gazetesine «Yunanistan yıkılmalıdır» manşetini koyarak savaş azminin daima canlı kalmasına yardım eden Abaliođlu T. B. M. M'nin birinci seçim devresine İzmir Mebusu olarak katılmış ve gazetesini gündelik olarak çıkarmaya başlamıştır. «Yeni Gün» Ankara'da yayınına devam ederken Abaliođlu, İstanbul'a giderek yeni bir matbaa daha kurmuş ve 7 Mayıs 1924 tarihinden itibaren «Cumhuriyet» gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Kalem sahipleri arasında da Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından olmuş ve daima onun yanında kalmıştır. Abaliođlu Büyük Millet Meclisinde İrsad, Teşkilâtı Esasiye, Hariciye ve Tahkikat encümenleri reisliklerinde bulunmuş ve Milletvekiliđi 6. dönem sonuna kadar devam etmiştir.

Yunus Nadi Abaliođlu 1945 yılında ölmüştür.

KÂZIM ÖZALP

Rumeli'de Manastır'a bağlı Köprülü kazasında 1880 yılında dünyaya gelmiştir. Babası İsmail Nazmi beydir. Özalp 1902'de Harp Okulundan, 1905'te de Harp Akademisinden mezun olmuş, ordu safhalarında çeşitli komutanlıklarda bulunmuştur. Bu arada Balkan Harbine, Birinci Dünya Savaşına katılmış, Kafkasya harekâtında Batum'u işgal eden kuvvetin komutanlığını yapmıştır. Kurtuluş Savaşında önce Bandırma'daki 61. tümenin komutanlığına getirilen Özalp, daha sonra Kocaeli Grubu Komutanlığına atanmış, bu arada İzmit'i geri almış ve Sakarya Savaşına katılmıştır.

Özalp, 1920'de T. B. M. M'nin 1. dönemine Balıkesir mebusu olarak katılmış, 13 Eylül 1921 ile 14 Ocak 1922 arasında 3. Kolordu Komutanı, 14 Ocak 1922'den 1924'e kadar Müdafai Milliye Vekiliđi görevlerinde bulunmuş, 26 Kasım 1924'te T. B. M. M. Başkanlığına getirilmiştir. Özalp 1935 yılına kadar T. B. M. M. Başkanlığı görevinde bulunduktan sonra 1935 ile 1939 yılları arasında Millî Müdafaa Bakanlığına atanmıştır. 8. döneme kadar Balıkesir Milletvekili olarak T. B. M. M'ne katılan Özalp 9. dönemde Van Milletvekili olmuş, 10. dönemde ise seçimi kazanamamıştır.

Kâzım Özalp, 6 Haziran 1968 günü vefat etmiştir.

İBRAHİM SÜREYYA YİĞİT

Askeri Hekimler'den Yarbay Servet Beyin oğludur. 1880 yılında İstanbul'da doğmuştur. Temmuz 1900'de Mülkiyeden mezun olan İbrahim Süreyya Yiğit 30 Ekim 1900'de Maliye Nezareti Mektubî-i Mühimme Kalemî Kâtipliğine tayin edilerek Devlet hizmetine girmiş, Nisan 1902'de gizli İttihat ve Terakki faaliyetlerine karıştığı gerekçesiyle tutuklanmıştır. Muhakeme sonunda üç yıl «Kal'abendlik» cezasına mahkûm edilerek Sinop zindanına gönderilmiş ve burada cezasını tamamlayarak İstanbul'a dönmüştür. 2. Meşrutiyetin ilânından sonra çıkarılan Kanun gereğince hapiste geçen üç yılı hizmete eklenmiş ve tekrar devlet hizmetine girerek 14 Eylül 1909 da Orhaneli Kazası Kaymakamlığına getirilmiştir. Yiğit, 24 Ocak 1913'de İstanbul Polis Müdürlüğü Tahrirat Şubesi Müdürlüğüne atanmış, bu arada ek görev olarak Çatalca Mutasarrıflığını da üzerine almıştır. 29 Temmuz 1914'de Hakkâri Mutasarrıflığına nakledilmiş ise de Birinci Dünya Savaşının başlaması üzerine bu göreve gidememiş bu sebepten tekrar Çatalca Mutasarrıflığına gönderilmiştir; 20 Haziran 1915'de Çanakkale harp alanı içinde bulunan Gelibolu sancağı Mutasarrıflığına, 12 Kasım 1915'de Kırklareli, 30 Ekim 1916'da Balıkesir Müstakil, 24 Ağustos 1917'de becayiş suretiyle İzmit Müstakil Sancakları Mutasarrıflıklarına atanmıştır. Bu Mutasarrıflıktan Mondros Mütarekesinin imzasından bir müddet sonra kurulan I. Damat Ferid Kabinesince 10 Mart 1919'da azledilerek İstanbul'a gelmiştir. Yiğit, İstanbul'da Millî Mücadeleyi başlatmaya karar vermiş bulunan Mustafa Kemal Paşa ile Şişli'deki evinde devamlı temas halinde bulunmuş ve 15 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşayı Samsun'a uğurladıktan sonra Rauf Beyle birlikte Bandırma, Ankara, Samsun yolundan Amasya'ya gelerek burada Aattürk ile buluşmuştur. Meşhur ve târihi Amasya Protokolunun imzacılarından biri de Yiğit'tir. Ekim 1919'da yapılan Meclis-i Meb'usan seçimleri sonunda Saruhan Meb'usu olarak son Osmanlı Meclis-i Meb'usan'ına giren Yiğit İstanbul'un İngilizler tarafından işgali ve bu sebepten Meclisin tatil kararı vermesi üzerine Anadolu'ya geçerek 23 Nisan 1920'de açılan T. B. M. M'ne yine Saruhan Mebusu olarak katılmıştır. Bu arada, Sakarya Savaşının kazanılmasından sonra «Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Gazi'lik unvanı ita ve Rütbe-i Müşîrî (Mareşallık rütbesi) Tevcihine dair 153 numaralı Kanun» teklifini yapmış ve teklifin kanunlaşmasını sağlamıştır. 2. Dönem İzmit Mebusluğuna getirilmiş dokuzuncu döneme kadar Kocaeli Milletvekili olarak hizmet görmüştür.

İbrahim Süreyya Yiğit 1952 yılında ölmüştür.

ALİ FETHİ OKYAR

A. F. Okyar Makedonya'da Pirlepe şehrinde 1880 yılında dünyaya gelmiştir. Babası İsmail Bey'dir. İstanbul Harp Okulundan mezun olduktan

sonra 1903 yılında yüzbaşı rütbesiyle orduya katılan Ali Fethi Okyar, Selânik'te jandarma komutanlığı yapmış, 1908'de ataşemiliter olarak Paris'e atanmıştır. Yurda döndükten sonra Manastır Mebusu olarak Osmanlı Meclisi Mebusan'ına girmiş ve Meclisin dağılması üzerine tekrar orduya katılmış, Trablusgarb Savaşında görev almış, yarbayken istifa ederek emekli olmuş ve 1912'de Sofya Elçiliğine atanmıştır. Bir yıl sonra, İstanbul Mebusu olarak yeniden Meclisi Mebusan'a girmiş, 1917'de Dahiliye Nazırlığına getirilmiştir. Kurtuluş Savaşının başlamasından sonra Anadolu'ya geçen A. F. Okyar, T. B. M. M'nin 1. dönemine İstanbul mebusu olarak katılmış, bir süre Dahiliye Vekilliği yaptıktan sonra 14 Ağustos 1923'ten 27 Ekim 1923'e kadar Heyeti Vekile reisi, 1 Kasım 1923'ten 22 Kasım 1924'e kadar T. B. M. M. reisi ve 22 Kasım 1924'ten 2 Mart 1925'e kadar yeniden Heyeti Vekile reisi olmuştur. 1925 yılında Paris'e Büyükelçi olarak atanan A. F. Okyar beş yıl bu görevde kaldıktan sonra 1930'da yurda dönmüş ve Atatürk'ün de tasvibini alarak «Serbest Cumhuriyet Fırkası» adlı yeni bir siyasî parti kurmuştur. Yeni parti, Cumhuriyetçi ve lâik olma bakımından Halk Fırkasıyla birleşiyor, yalnız devletçiliğe karşı liberalliği benimsemek suretiyle ekonomik politika bakımından ayrılıyordu. O zamana kadar sinmiş bulunan bazı tutucu unsurların bu yeni partinin gölgesinde bir irtica faaliyetine girişmeleri, Okyar ile arkadaşlarını, üç aylık bir faaliyetten sonra, 17 Kasım 1930'da partiyi kapatmak zorunda bırakmıştır. 1934 yılında Büyükelçi olarak Londra'ya atanan Okyar 1939'da yurda dönmüş ve milletvekili olarak yeniden T. B. M. M'ne girmiş, 1941 yılına kadar Adalet Bakanlığı görevinde bulunmuştur. Okyar bakanlık görevinden istifa ettikten sonra bir müddet hasta yatmış ve Bolu milletvekili iken 1943'te İstanbul'da ölmüştür.

HAKKI UNGAN

1880 yılında Van'da doğmuştur. Babası Hacı İbrahimzade Mahmut Efendidir. Tahsilini tamamladıktan sonra bir süre Bitlis'de Mektubî Mümeyyizi olarak görev yapmıştır. Osmanlı Meclis-i Mebusanında Van'ı temsil etmiş ve T. B. M. M'nin 1. dönem çalışmalarına da gene Van mebusu olarak katılmıştır. 7. Döneme kadar aralıksız olarak Meclis'te bulunmuş, 1. ve 2. dönem çalışmaları sırasında da Riyaset Divanı Kâtipliği yapmıştır.

Hakkı Ungan 1943 yılında ölmüştür.

RAGIP SOYSAL (KOCA RAGIP PAŞA)

R. Soysal 1881 yılında Uşak'ta doğmuştur. Hocazade Hasan Hilmi Efendinin oğludur. Rüştiye'den mezun olduktan sonra ticaretle uğraşmış ve Osmanlı Meclisi Mebusan'ının 4. dönemine Kütahya mebusu olarak katılmış, Riyaset Divanı Kâtipliği ile Kanunu Esasî, Nizamnamei Dahilî ve İktisat encümenlerinde üye olarak bulunmuştur.

R. Soysal T. B. M.M'nin 1. döneminden 3. dönemine kadar (1931) Kütahya mebusu olarak görev yapmış, bu arada 1. dönemde Divan Kâtipliğinde bulunmuştur. 1947 yılında vefat etmiştir.

ALİ RIZA BEBE

1881'de Sinop'ta doğmuştur. Babası İbrahim Bey'dir. Harp Okulunu bitirdikten sonra ordunun çeşitli kademelerinde görev almış, binbaşı iken emekliye ayrılmış ve bir müddet İhzarat ve Tedarikat Komisyonu reisliği yapmıştır.

Ali Rıza Bebe T.B.M.M.'nde 1. ve 2. dönem İstanbul, 3. dönem Cebeli Bereket (Adana - Osmaniye) mebus olarak bulunmuştur. (Ölüm tarihi tesbit edilememiştir).

AHMET FUAT BULCA

1881 yılında Selânik'te dünyaya gelmiştir. Babası Hüseyin beydir. 1902'de Harp Okulundan mezun olan Bulca, 1906 yılına kadar Elbasan Alayında, 3. Ordunun 21. Alayında ve 38. Redif Alayında takım komutanlığı yapmış, Trablusgarp ve Balkan Harplerinde görev almıştır; 1918 yılında 23. Alayda görev yaparken bu alayla birlikte Yıldırım Ordular Grubu emrine verilmiş ve İngiliz Kuvvetlerinin Şam ve dolaylarını işgalinden 2 gün sonra Doma mevkiinde esir düşmüştür.

17 Mart 1920'de esaretten dönerek İstanbul'a gelen Bulca, 8 Aralık 1921'de Kurtuluş Savaşına katılmak üzere İnebolu'ya çıkmış Kurtuluş Savaşı sırasında 28 Aralık 1921'de 1. Tümen Piyade Komutanı olmuş ve bir süre Ankara komutanlığı yapmıştır. Sonradan bu makamın kaldırılması üzerine Rize mebusu olarak T. B. M. M'ne girmiştir. Bulca 1924 - 1927 döneminde Çoruh mebusluğu yapmış, bu arada Tayyare Cemiyeti Başkanlığında bulunmuş ve 4 Temmuz 1927'de kendi isteği üzerine emekliye ayrılmıştır.

Bulca 14 Eylül 1962 günü bir trafik kazası sonucu vefat etmiştir.

İLYAS SAMİ MUŞ

1881 yılında Muş'ta doğmuştur. Babası Hacı Abdülhamit efendidir. Medresede tahsilini tamamlayan İ. S. Muş bu arada farsça, arapça, ermenice ve İngilizce de öğrenmiş, Edebiyatı arabiye müderrisi olarak ders vermeye başlamıştır. Osmanlı Meclis-i Mebusanı üyelerinden olan İ. S. Muş, İngilizler tarafından Malta'ya sürülmüş ve İstanbul'a döndükten sonra Anadolu'ya geçerek T.B.M.M.'nin ilk dönem toplantılarına katılmış, maarif ve irşad encümenleri azalığında bulunmuştur.

İ. S. Muş 1. ve 2. dönem toplantılarında Muş, 3. döneme Bitlis, 5. döneme de Çoruh mebusu olarak katılmıştır. (Ölüm tarihi tesbit edilememiştir.)

VASIF ÇINAR

1882 yılında İzmir'de doğmuştur. Hukuk Mektebini bitiren V. Çınar bir süre öğretmenlik yapmıştır. 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine kurulan Redd-i İlhak Cemiyetinin kurucuları arasına katılmış, daha sonra Balıkesir'e giderek Kurtuluş Savaşına girmiştir. Vasif Çınar «İzmir'e Doğru» adlı bir gazete çıkarmış, Kurtuluştan sonra İzmir'e Millî Eğitim Müdürü olarak atanmıştır. Bu görevde iken 5.7.1923 tarihinde T. B. M. M. 2. dönem Saruhan Mebusu seçilmiştir. Bir süre İstiklâl Mahkemesin' de Başsavcılık yapmış ve 1924 - 1929 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığında bulunmuştur.

T. B. M. M. 3 ve 4. dönemlerde İzmir Mebusu iken Roma elçiliğine tayini dolayısıyla 1.6.1932'de milletvekilliğinden istifa eden V. Çınar daha sonra Moskova Büyükelçiliğine atanmış ve bu görevde bulunduğu sırada 3.6.1935'de vefat etmiştir.

CELÂL NURİ İLERİ

Abidin Paşa'nın torunu ve Ayan azası Giritli Nuri Beyin oğlu olan C. N. İleri 1882'de Gelibolu'da doğmuştur. Tahsilini tamamladıktan ve hukuk doktorasını verdikten sonra türkçe ve fransızca gazetelerde yazarlık yapan Celâl Nuri İleri Osmanlı Meclisi Mebusanına 4. dönem Gelibolu Mebusu olarak katılmış T. B. M. M'nin 1. ve 2. dönemlerinde Gelibolu, 3. ve 4. dönemlerde ise Tekirdağ Mebusu olarak bulunmuştur. Hukuk doktoru olan Celâl Nuri İleri fransızca, ingilizce, yunancayı gayet iyi bilen değerli bir gazeteci ve fikir adamıydı. Tarih, Hukuk, Siyaset, Seyahat ve Sosyal konularda eserler yayınlamıştır. Profesör ve yazar Suphi Nuri ve karikatürcü Sedat Nuri'nin ağabeyidir. İleri gazetesini kuran Celâl Nuri İleri, iki kardeşiyle birlikte gazetesinin adını soyadı olarak almıştır.

C. N. İleri 1938 yılında ölmüştür.

EMİN SAZAK

1882 yılında Eskişehir'in Sazak köyünde doğmuştur. Bir süre İstanbul'da Fatih Medresesinde öğrenim yaptıktan sonra iş hayatına atılmıştır. Kurtuluş Savaşına Eskişehir bölgesinde sivil olarak katılan E. Sazak 1920 yılında T.B.M.M.'nin ilk dönem toplantısına Eskişehir mebusu olarak girmiş, 2. dönemde fikir anlaşmazlığı sebebiyle Atatürk tarafından Halk Fırkasın-

dan çıkarılmıştır. 3. dönemde ilk bağımsız mebus olarak seçilmeyi başaran E. Sazak, aynı dönemde tekrar Halk Fırkasına alınmıştır.

1946 yılında, Demokrat Parti'nin kuruluşundan sonra C. H. P'den ayrılarak D.P'ye giren E. Sazak, 1948'de bu partiden çıkarılmış ve 1950'ye doğru siyasî hayattan çekilmiştir.

Emin Sazak Türkiye'de ilk Türk Demiryol İnşaat Müteahhitliğini 1925 yılında kurmuş ve bu suretle millî demiryollarının Türk firmaları tarafından inşasına öncülük etmiştir. 1945'lerde mecliste Toprak Kanunu görüşmeleri sırasında bu kanuna karşı çıkmış, ancak bunu kişisel menfaatleri için yapmadığını ispatlamak maksadiyle Ankara dolayındaki çiftliğini oradaki köye bağışlamıştır.

Emin Sazak 1960 yılında ölmüş ve doğduğu Sazak köyüne gömülmüştür.

RASİH KAPLAN

Aksekili Satır zade Mehmet Tahir Efendinin oğlu olan R. Kaplan 1883 yılında doğmuştur. Arapça öğrenerek Kahire'de Camiülezh'er'de okumuş, Rüştiye'yi bitirmiş, İctimaiyat ve Hukuk dallarında yüksek tahsil yapmıştır. Yüzbaşı rütbesinde emekli olan Rasih Kaplan T. B. M. M'nin 1. döneminden 6. dönemine kadar Antalya mebusu olarak meclise katılmış, Eskişehir İstiklâl Mahkemesi azalığında ve çeşitli meclis encümenlerinde bulunmuştur. 7. dönemde (Maraş mebusu, 8. dönemde de tekrar Antalya mebusu olarak T. B. M. M'ne girmiştir. İstiklâl Mahkemeleri Kanununun 1. maddesini müzeyyel kanun ile muallim ve talebelerin askerlikten istisnaları hakkındaki kanun Rasih Kaplan tarafından teklif edilmiştir.

Rasih Kaplan 1952 yılında ölmüştür.

HALİT PAŞA (KARSIALAN)

1883 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Ahmet bey de subaydı ve Miralay rütbesiyle emekliye ayrılmıştır. Halit bey, 1903 yılında Harbiye'den mezun olarak piyade mülâzımı sânisî (teğmen) rütbesiyle orduya katılmış, 1908 yılında Yemen'e gönderilmiştir. Trablusgarp savaşının başlaması üzerine Yemen'den gelerek buradaki savaşta görev almış, bunun arkasından Balkan Harbine tabur komutanı olarak iştirak etmiştir. Birinci Dünya Savaşı başladığı sırada yüzbaşılığa terfi etmiş olan Halit Bey Doğu Cephesinde Ruslara karşı, 'Elviye Selâse' diye adlandırılan Kars, Ardahan ve Sarıkamış vilâyetlerini almak için, girişilen harekâta katılmış ve 23 Aralık 1915 günü komutanı bulunduğu ikinci taburun başında Ardahan'a girmiştir. Bu başarı üzerine binbaşılığa yükseltilen Halit Bey, Çoruh cephesine nakledilmiş, bu bölgedeki görevi sırasında da kaymakamlığa terfi ettirildikten son-

ra 10 Mayıs 1917'de Dersim cephesinde görevlendirilmiştir. Burada kurduğu milis kuvvetlerinin de yardımıyla Erzurum ve Erzincan'ın kurtarılmasını sağlamıştır, Kaymakam Halit bey, komutanlığına tayin edilmiş olduğu üçüncü fırkanın teşkilâtlandırılması işini Batum'da tamamladıktan sonra, stratejik bir önemi olan Ahıska'ya karşı harekete geçerek, ani bir hücumla burasını zaptetmeyi başarmış ancak bu arada Mondros mütarekesi imzalandığından fırkasıyla Erzurum dolayında Tortum'a çekilmiştir.

Millî Mücadelenin başlaması üzerine Halit Bey gene üçüncü fırkanın komutanı olarak Doğu cephesindeki savaşlarda görev almış, burada miralaylığa terfi ettikten ve harekâtın tamamlanmasından sonra Batı Cephesinde yeni kurulan Kocaeli Grubu Komutanlığına nakledilmiştir. Sakarya savaşlarına Onikinci Grup Komutanı olarak katılan miralay Halit bey bu savaşın zaferle sonuçlanmasından sonra tekrar Kocaeli Grup Komutanlığına nakledilmiştir. Bu komutanlığı sırasında, Bandırma'ya kadar bütün Marmara kıyılarını tutarak, Büyük Taarruz sonucu bozguna uğrayan düşman kuvvetlerinin bu bölgeden kaçmalarını önlemiştir. Bu başarısı sonucu paşalığa terfi ettirilen Halit bey, emrindeki kuvvetlerle Bursa'nın da kurtuluşunu sağlamıştır.

Temmuz 1923'de T. B. İ. M. M'ne Ardahan mebusu olarak katılan Halit Paşa, 9 Şubat 1925 günü Meclis koridorunda bir mebusla giriştiği bir tartışma sonucu birbirlerine tabancayla ateş etmişler ve Halit Paşa aldığı yaradan sonuca 14 Şubat 1925 günü ölmüştür.

KEMALETTİN SAMİ PAŞA

1884 yılında Sinop'ta doğmuştur. Babası Abdurrahman Sami beydir. 1905 yılında Mühendishane-i Berrî-i Hümayun, 1908'de de Harp Akademisinden mezun olan Kemalettin Sami bu arada almanca ve fransızca öğrenmiştir. Akademiden mezun olduktan sonra. 4. Ordu emrine verilerek 1910 yılına kadar çeşitli alaylarda kurmay stajını yapmış, bu arada Erzincan'daki 17. Tümen Kurmayında, Aşiret Alayları Tensik Komisyonunda görev almış ve 9 Haziran 1912'de Almanya'ya öğrenime gönderilmiştir. 3 Ekim 1912 - 15 Aralık 1913 tarihleri arasında Yanya Kolordusu Birinci Şube Müdürü olarak görev yaparken yaralanarak sağ kolu sakat kalmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Kemalettin Sami Eylül 1915'e kadar Çanakkale Kuzey Grubu kurmayında hizmet görmüş ve yaralanması üzerine Genelkarargâh İstihbarat Şubesine nakledilmiştir. Haziran 1918 ayı içinde ataşemiliterlik, ordu kurmay başkanlığı ve ordu menzil müfettişliği gibi, bir kaç gün arayla değiştirilen çeşitli görevlere atandıktan sonra 20 Haziran 1918'de 10. Kafkas Tümeni Komutan Vekilliğine getirilmiştir.

Kemalettin Sami Paşa 22 Kasım 1920 günü İstanbul'dan Ankara'ya gelerek Kurtuluş Savaşına katılmış ve 1924'e kadar cephede çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1923-1924 yılları arasında Sinop mebusu olarak T. B. M. M.'de bulunduktan sonra Berlin'e Büyükelçi olarak atanmış ve 1934 yılında aynı şehirde görevi sırasında ölmüştür.

İSMET İNÖNÜ

1884'de İzmir'de doğmuştur. Babası Hacı Reşit Bey, annesi Cevriye Temelli'dir. Rüştüye'yi bitirdikten sonra Sivas Mülkiye İdadisine girmiş ve altıncı sınıftayken 31 Temmuz 1897'de İstanbul'da bulunan Halicioğlu Topçu Okulunun İdadî bölümüne geçmiştir. 14 Şubat 1901'de Harp Okulunun topçu sınıfına girmiş ve okulu birincilikle bitirerek 1 Eylül 1903'de mülâzım-î sani (Topçu Teğmeni) olmuştur. İnönü aynı yıl Harp Akademisine girmiş, burasını da birincilikle bitirerek, 26 Eylül 1906'da Erkânıharp (Kurmaya) Yüzbaşı rütbesi ile Akademiden mezun olmuş ve II. Orduya atanmıştır. Öğrenimi sırasında Fransızca ve Almanca, Cumhurbaşkanı iken de İngilizce öğrenmiştir. İnönü, İttihat ve Terakki Cemiyetinin, Meşrutiyet ilânını sağlamak için gizli bir ihtilâlcı örgüt olarak çalıştığı yıllarda, sınıf ya da dönem arkadaşları olan çoğu kurmay subaylar gibi, bu cemiyete girerek Hürriyet savaşına katılmış, Meşrutiyet ilân edildikten sonra İstanbul'da baş gösteren 31 Mart olayı üzerine hazırlanan Harekât Ordusunda görev almıştır. Bu dönemde, Mustafa Kemal ile birlikte ordunun politikadan, politikanın da ordudan ayrılması gerektiği görüşünü benimsediği için, İttihat ve Terakki Fırkasıyla ilişkilerine son vermiştir.

26 Şubat 1910'da «Yemen Mürettep Kuvvetleri» adı verilen olaganüstü bir kuruluşun Kurmay heyetindeki görevi sırasında ve bu birliğin Yemen ayaklanmasına karşı yürüttüğü savaşta gösterdiği başarısından ötürü binbaşılığa yükselen İnönü, Enver Paşa'nın Harbiye Nazırlığına atanması üzerine, 1913 yılı sonunda Harbiye Nezaretinde Şube Müdürü olarak çalışmaya başlamıştır. 1915 yılı sonlarında, cephe görevi isteyerek Diyarbakır, Muş, Bitlis Cephesindeki II. Ordunun Kurmay Başkanlığına atanmış, 14 Aralık 1915'de albaylığa yükselmiştir. İsmet İnönü, Mustafa Kemal'in Komutan Vekili olarak Ruslara karşı savaştığı bu Ordu emrindeki tümenlerin birinin Komutanlığına, 30 Aralık 1916'da da Kafkas cephesindeki IV. Kolordu Komutanlığına getirilmiştir.

1 Haziran 1917'de Sina cephesindeki XX. Kolordu Komutanlığına atanan İnönü, bu cephede Alman Mareşali Falkenheim yönetiminde, İngilizlerle yapılan savaşlara katılmıştır.

İnönü, Mondros Mütarekesi müzakerelerinin başladığı sıralarda, 24 Ekim 1918'de Harbiye Nezareti Müsteşarlığına, 29 Aralık 1919'da da sulh

hazırlıkları Komisyonuna askerî uzman olarak tayin edilmiştir. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali üzerine 19 Mart gecesi Kurmay Binbaşı Saffet Arıkan ile birlikte, nefer kılığında girerek, Maltepe'den yola çıkmış ve 9 Nisan 1920 günü Ankara'ya gelip Mustafa Kemal'le birlikte çalışmaya başlamıştır. 25 Nisan 1920'de T. B. M. M. Ordularının Genel Kurmay Başkanlığına getirilmiştir. 10 Kasım'da Mustafa Kemal tarafından Garp Cephesinin Kuzey kısmı kuvvetlerinin Komutanlığına «Ordu Komutan selâhiyet ve sıfatıyla» ve Genel Kurmay Başkanlığı görevi üzerinde olmak üzere atanan ve Bilecik'te fiilen komutayı ele alan İnönü 10 Ocak 1921'de, üç misli kuvvetli olan dümanı mağlup ederek Birinci İnönü Zaferini, 1 Nisan 1921'de İkinci İnönü Zaferini kazanmış, 30 Ağustos Zaferinden sonrada Korgeneralliğe yükselmiştir. 1922'de Mudanya, 1923'de Dışişleri Bakanı olarak Lozan Konferanslarına katılan İsmet İnönü, Cumhuriyetin ilânından sonra Türkiye Cumhuriyetinin ilk Başbakanı olmuştur. 1924'te Başbakanlıktan istifa etmiş, 1925'te tekrar Başbakan olmuştur. 1 Ocak 1929'dan 28 Şubat 1929'a kadar Milli Eğitim Bakanlığını da idare etmiştir. 25 Ekim 1937'de Başbakanlıktan Atatürk'ten izin alarak, istifaen ayrılmıştır.

11 Kasım 1938'de T.B.M.M.'nin oybirliği ile Cumhurbaşkanı seçilen İnönü, 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerini müteakip Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle Cumhurbaşkanlığından ayrılmıştır. 1950 Seçimlerinden sonra, Cumhuriyet Halk Partisi'nin muhalefette kalması nedeniyle Parti Genel Başkanı İnönü, Muhalefet lideri olarak, 20 Kasım 1961 tarihine kadar bu görevde bulunmuştur. 27 Mayıs 1960 Devriminden sonra, Halk oyuna sunulan Yeni Anayasa gereğince, 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan genel seçimler üzerine, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından, Hükümeti kurmaya memur edilmiştir. İsmet İnönü 20 Kasım 1961'de Adalet Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin kurduğu koalisyon Hükümetinin Başbakanı, 25 Haziran 1962 tarihinde, C.H.P. — Y.T.P. ve Millet Partisi ile ikinci koalisyon Hükümetinin Başbakanı, 27 Aralık 1963 tarihinde de C.H.P. ve Bağımsızlar ile üçüncü koalisyon Hükümetinin Başbakanı olarak, 4 Mart 1965 tarihine kadar Başbakanlık görevini yapmıştır. 5 Mart 1965 tarihinden sonra, Cumhuriyet Halk Partisinin muhalefette kalması dolayısıyla, Parti Genel Başkanı ve Malatya Milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinde göreve devam etmiştir. İsmet İnönü 4 Kasım 1972'de C.H.P. Genel Başkanlığından; 16 Kasım 1972'de de parti üyeliği ve Malatya Milletvekilliğinden istifa ederek, eski Cumhurbaşkanı sıfatıyla tabii üye olarak Cumhuriyet Senatosunda göreve başlamıştır.

HAMDULLAH SUPHI TANRIÖVER

1886 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Suphi Paşa'dır. Tanrıöver, Galatasaray Sultanîsinden mezun olduktan sonra öğretmenlik ve Darülfünun'da Türk - İslâm Sanatları profesörlüğü yapmış, 1912 yılında Türk Ocak-

larının kurucuları arasına katılmıştır. Son Osmanlı Meclisi Mebusanında görev alan Tanrıöver, Kurtuluş Savaşının başlaması üzerine 1920 yılında Ankara'ya gelmiş ve T. B. M. M'nin 1. dönem çalışmalarına Antalya mebusu olarak katılmış. 2. ve 3. dönemlerde ise İstanbul'dan mebus seçilmiştir. Bu arada Matbuat Umum Müdürlüğü ve Maarif Vekilliği görevlerini ifa etmiştir.

Tanrıöver 3. dönemden sonra Büyükelçi olarak görev almış ve Bükreş Büyükelçisiyken yurda dönerek T. B. M. M'nin 7. dönemine İçel mebusu, 8. döneme İstanbul, 9. döneme Manisa ve 10. döneme de İstanbul mebusu olarak katılmıştır.

Türkçülük hareketinin öncülerinden olan Hamdullah Suphi Tanrıöver 1949 yılında Türk Ocaklarının yeniden kurulması için çalışanlara önderlik etmiştir. Tanrıöver gençlik devresinde şiirler yazmış ve kendisini daha çok kuvvetli bir konuşmacı olarak tanıtmıştır. Bu konuşmalarının çoğu «Dağ Yolu» ve «Günebakan» adlı kitaplarda toplanmıştır.

Hamdullah Suphi Tanrıöver 11 Haziran 1966 günü ölmüştür.

DR. FİKRET ONURALP

1887 yılında İstanbul'da dünyaya gelen F. Onuralp İstanbul'da tıp tahsilini tamamladıktan sonra Fransa'ya giderek Paris Tıp Fakültesinden de diploma almıştır. T. B. M. M'nin 1. dönemine Kozan, 2. dönemine Ertuğrul, 3. dönemine de Bilecik mebusu olarak katılmıştır. Bilecik mebusu bulunduğu sırada, «Yavuz - havuz» davasıyla ilgili olarak dokunulmazlığı kaldırılmış ve eski Bahriye Vekili İhsan beyle birlikte yargılanmak üzere Divanı Âli'ye sevk edilmiştir.

Dr. Fikret Onuralp 1946 yılında ölmüştür.

CEVAT ABBAS GÜRER

1887 yılında Niş'te (Yugoslavya) doğmuştur. Ahmet Abbas beyin oğludur. Harbiye'den mezun olduktan sonra orduda çeşitli görevlerde, bu arada Erzurum Müstahkem Mevki komutanlığında bulunmuş ve bir süre Atatürk'ün emir subaylığını yapmıştır.

Yüzbaşıyken emekliye ayrılan C. A. Gürer Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na Bolu'yu temsilen katılmıştır. T.B.M.M.'de de 1. dönemden 5. döneme kadar aralıksız olarak Bolu mebusu sıfatıyla bulunmuştur.

Cevat Abbas Gürer 1943 yılında ölmüştür.

REFET BELE

1888 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Servet Bey'dir. 1899 yılında Harp Okulundan, 1912'de de Harp Akademisinden mezun olan Bele 1919 yılına kadar ordu saflarında Balkan Harbi ve Birinci Dünya Savaşı süresince çeşitli görevlerde ve komutanlıklarda bulunmuş, 13 Temmuz 1919'da görevinden istifa ederek, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında Kurtuluş Savaşı hazırlıklarına katılmıştır. T. B. M. M. üyeleri arasına İzmir mebusu olarak katılan Bele, 6 Eylül 1920'de İçişleri Bakanı olmuş, 9 Ekim 1920'den 15 Nisan 1921'e kadar Batı Cephesi Güney kesimi Komutanı olarak hizmet etmiş ve 30 Haziran 1921'de tekrar Dahiliye Vekilliğine atanmıştır. 5 Ağustos 1921'de ek görev olarak Müdafai Milliye Vekilliğini de üstüne almıştır. 10 Ekim 1921'de Dahiliye, 10 Ocak 1922'de Müdafai Milliye Vekilliklerinden istifa etmiş ve yalnız mebusluk görevini sürdürmüştür. T. B. M. M.'nin 2. dönemine İstanbul mebusu olarak katılan Bele 2.11.1926'da mebusluktan istifa etmiştir. Refet Bele 9 Ekim 1922'de Doğu Trakya'yı teslim almak ve aynı zamanda T.B.M.M. Hükûmetinin İstanbul Mümessilliğini yürütmekle görevlendirilmiştir. 8 Ekim 1923'te Trakya Komutanlığı görevinin sona ermesinden sonra İstanbul Mebusu sıfatıyla T. B. M. M.'ne hizmet etmiştir.

Refet Bele, 5. dönemden 8. döneme kadar (1935 - 1946) aralıksız olarak, İstanbul'u temsilen T. B. M. M. çalışmalarına katılmıştır. 6.4.1947 ara seçimlerinde de yeniden seçilmiştir.

Refet Bele 1963 yılında ölmüştür.

REFİK KORALTAN

1889 yılında Divrik'te doğmuştur. İstanbul Hukuk mektebini bitirdikten sonra Konya'da Polis Müdürü sabıkı ve dava vekili olarak çalışmıştır. 1919'da aynı şehirde Müdafa-i Hukuk hareketine katılan R. Koraltan T. B. M. M.'nin ilk dört döneminde Konya mebusu olarak bulunmuş, bu arada dahiliye encümeni mazbata muharrirliği, Yozgat İstiklâl Mahkemesi azalığı ve Meclis Riyaset Divan Kâtipliği görevlerini yapmıştır. R. Koraltan bir süre valilik yaptıktan sonra 6. dönemde İçel mebusu olarak tekrar T. B. M. M.'ne dönmüş, 1946 yılında Demokrat Partinin kurucuları arasına girmiş ve 1950'den 1960'a kadar (9. 10. ve 11. dönemler) Meclise başkanlık etmiştir. 27 Mayıs 1960 ihtilâli üzerine kurulan Yassıada Adalet Divanında müebbet hapse hüküm giymiş, bir süre sonra affedilmiştir. Halen İstanbul'da oturmaktadır.

MEHMET AVNİ DOĞAN

1892'de Yozgat'ta doğmuştur. Meclis-i Mebusan Yozgat Mebuslarından Uhuvvetzade Hayrullah Bey ile Zehra Hanımın oğludur. A. Doğan doğum yeri olan Yozgat Rüştüyesinde orta, İstanbul Sultanisinde lise öğrenimini tamamladıktan sonra 1913'de Mülkiyeden mezun olmuştur. 24 Kasım 1913'de Sadrazamlık Mektûbî Kalemî Hulefâlığı'na tayin edilerek Devlet hizmetine giren Doğan, Nisan 1914'de Mühimme Kalemî 3. sınıf Hulefâlığına nakledilmiş, Temmuz 1914'de silâh altına alınmış ve Birinci Dünya Savaşı süresince Yedeksubay olarak askerlik yapmıştır. 28 Nisan 1919 da Boğazlıyan, 15 Kasım 1919 da Ereğli (Konya) Kazaları Kaymakamlıklarına atanmış ve 12 Mayıs 1920 de Ereğli Kaymakamı iken memuriyetten ayrılarak bir süre ticaretle uğraşmıştır. Mart 1921'de 2. defa Yedeksubay olarak askere alınan Doğan askerliği süresince Sivas Dîvan-ı Harb-ı Örfî Askerî zabıt kâtipliğinde, Amasya İstiklâl Mahkemesi Müfreze Komutanlığında ve Kayseri Menzil Hat Mülhaklığında görevlendirilmiş ve Büyük Zaferin kazanılışından sonra Nisan 1923'de terhis edilmiştir.

Doğan, Ağustos 1923'de 2. dönem Yozgat Mebusu olarak T. B. M. M'ne girmiş ve mebusluğu 3. ve 4. dönemler sonuna kadar devam etmiştir. Bu süre içinde Dahiliye Encümeni Raportörlüğünde ve Şark İstiklâl Mahkemesi Azalığında da görevlendirilmiştir. 28 Eylül 1936'da Kastamonu, 19 Ağustos 1940'da Samsun Valiliklerine getirildikten sonra 3 Ocak 1941'de 6. dönem başında Çankırı Milletvekili olarak tekrar T. B. M.M'ne dönmüştür. 31 Ocak 1948'de Ankara Valiliğine atanan Doğan Mayıs 1950'de yeniden Yozgat Milletvekilliğine seçilmiş, Mayıs 1954 seçimlerinde ise milletvekili olamamıştır. Ekim 1957'de 11. dönem seçimlerinde, 3. defa Yozgat Milletvekili olmuş ve Ocak 1961'de Kurucu Meclise CHP. kontenjanından katılmış, 1961 seçimlerinde tekrar Yozgat Milletvekili seçilmiştir. Bu devrede Birinci İnönü Kabinesine Devlet Bakanı olarak giren Doğan milletvekili bulunduğu sırada 14 Haziran 1965 tarihinde ölmüştür.

Basılmış Eserleri :

Kurtuluş, Kurtuluş ve Sonrası.

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL

1892 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Münci Fikri beydir. Hukuk Fakültesinden mezun olan Düşünsel daha sonra Paris Hukuk Fakültesinde doktorasını vermiş ve yurda döndükten sonra avukatlığa başlamıştır. T. B. M. M'nin 2. dönemine Dersim mebusu olarak katılmış, bir süre tekrar avukatlık mesleğine dönmüş ve 6. dönemde Bingöl mebusu olarak

T. B. M. M'ne girmiş ve 9. dönemin sonuna kadar aralıksız olarak meclis çalışmalarına katılmıştır. Bu arada 8. dönemde Meclis Başkan vekilliği görevinde bulunmuştur.

Feridun Fikri Düşünsel 23.12.1958'de vefat etmiştir.

RUŞEN EŞREF ÜNAYDIN

R. E. Ünaydın 1892 yılında İstanbul'da doğmuştur. Galatasaray Sultanîsi ve İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesinden mezun olmuş, bir süre fransızca öğretmenliği yapmış ve çeşitli gazete ve dergilerde röportaj türünde yazılar yayınlamıştır. Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşına katılan Ünaydın, Lozan Barış Konferasına giden Türk Heyetinde basın müşaviri olarak görev almıştır. 1923 yılında Afyonkarahisar mebusu olarak T. B. M. M'ne girmiş ve 9 Kasım 1933'de mebusluktan istifa ederek büyükelçi olmuştur. 1952 yılına kadar çeşitli büyükelçiliklerde bulunduktan sonra emekliye ayrılmıştır.

Ünaydın'ın «Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat» başlıklı röportajı, Mustafa Kemal Paşayı kamuoyuna tanıtan ilk yazı olmuştur.

Dil devrimi öncülerinden ve kuvvetli bir yazar olan Ünaydın'ın başlıca eserleri şunlardır: «Diyorlar ki», «Geçmiş Günler», «Ayrılıklar», «Damla», «Atatürk'ü Özleyiş», «Atatürk'ün Hastalığı».

Ruşen Eşref Ünaydın 1959 yılında ölmüştür.

03SA 8000(24)

ULB Halle
000 457 647

3/1

BAYLAN MATBAASI Tel : 25 01 22 - ANKARA

